

ИЗВЕШТАЈ О РАДУ ЗА 2013. ГОДИНУ

САДРЖАЈ

1. Часопис Култура	2
2. Публика манифестација и фестивала.....	5
3. Манифестације у култури Србије - евиденција и извори финансирања	7
4. Програмске и пословне политике галерија и излагачких простора у Србији.....	9
5. Путевима Тесле.....	12
6. Могућности постављања и развијања путева културе у Србији	13
7. Нематеријално културно наслеђе – како се чува и промовише кроз деловање аматерских друштава	14
8. Културно богатство региона Војводине	17
9. Концепт, пракса и презентација културног наслеђа у еко и етно селима, као парадигме културног туризма Србије	19
10. Е-култура	22
11. Култура у Србији (у бројкама)	24
12. Заводи за заштиту споменика културе.....	24
13. Преглед положаја српске ћирилице у култури и јавној комуникацији са предлогом мера за његово побољшање.....	27
14. Културни идентитет Влаха источне Србије	29
15. Конвенција о заштити и унапређењу културне разноликости	31
16. Циклус трибина „Стеван Мајсторовић”	33
17. Промоција и предлог за заштиту нематеријалне баштине Ћердапа у националним оквирима.....	34
18. Градитељско наслеђе у Србији - скуп у част др Бојка (Доброслава СТ) Павловића	34
19. Прес извештај	35

ЧАСОПИС „КУЛТУРА“

Часопис „Култура“ је научни часопис категоризован у Регистру научних часописа Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије под ознаком М 51, у групи часописа за Историју, историју уметности, етнологију и археологију.

Успели смо да, 2010. године, Часопис вратимо на редовност излагања (издавања) на тромесечном (кварталном) нивоу, а то подразумева да први број у години излази током пролећа, други током лета, трећи током јесени, а четврти током зиме на прелазу из једне у другу годину. Редовност се наставила у 2011, 2012. и 2013. години. Од првог броја у 2013. години, у Часопису се прешло са латиничног на ћирилично писмо, уз напомену да ће се текстови аутора из региона (Црна Гора, Босна и Херцеговина, Хрватска и Словенија) који пишу на латиници објављивати на том писму.

Пролећни 138. број часописа „Култура“ бави се темом глобализације, подељеном на три тематска поглавља: „Глобализација и књижевност“, чији је приређивач проф. др Владислава Гордић Петковић са Филозофског факултета у Новом Саду, „Глобализација и интермедијалност“, чији је приређивач проф. др Миланка Тодић са Факултета примењених уметности у Београду, и „Глобализација и медији“, чији је приређивач проф. др Зоран Јевтовић, са Филозофског факултета у Нишу. У оквиру овог броја, обележен је и јубилеј од 1150 година од мисије свете браће Ћирила и Методија, у смислу превода Светог писма на словенски језик и ширења хришћанства у Моравској за време тамошњег кнеза Растислава 963. године. Издвајамо део из текста проф. др Гордане Јовановић: „Солунска браћа Св. Ћирило и Методије, учени и образовани Византинци, већ искусни у мисионарском послу, добијају налог од византијског цара Михаила III да се упуте у државу моравских Словена са циљем да Христову веру проповедају на словенском језику. Овим чином василевс Михаило изашао је у сусрет моравском кнезу Растиславу, који је од њега тражио баш такве мисионаре, јер је по свој прилици чуо „да сви Солуњани чисто словенски говоре,“ што значи да ће словенском живљу у његовој држави, који не зна ни грчки ни латински језик, тумачити хришћанску веру на њему разумљивом језику. Браћа крећу на далек и неизвестан пут крајем 863. или почетком 864. године. Са собом воде и изванредан број својих ученика вичних словенском језику; носе, такође, и основне богослужбене књиге преведене на словенски језик. Њихов боравак у Моравској био је тежак и мукотрпан... После много мука, папа Хадријан II дозвољава богослужење на словенском језику... Западни Словени који су били под јурисдикцијом западне римске цркве убрзо напуштају богослужење на словенском језику и словенско писмо и приклањају се латинском, како је и до тада било. Јужни Словени прихватају ученике солунске Браће, прихватају словенски језик и словенско писмо у богослужењу и све до данас већина њих остају чувари сјајног и великог дела Светог Ћирила и Методија.”

Порука теме о глобализацији јесте да у опирању покушајима да се глобализација дефинише тако што ћемо је оптужити, и оптужи тако што ћемо је дефинисати, помоћ нам може пружити феномен „не-места“ (франц. *non-lieu*). Антрополог Марк Оже, творац ове кованице, „не-место“ дефинише као супротност припадности, супротност сваком одредивом пореклу: хотелска соба, супермаркет, аеродром и ауто-пут представљају простор непрекидног протока и потрошње, одлажења и пролажења; то су простори изван историје, далеко од мреже људских односа и обликовања идентитета. Није ли и глобализација покушај обезличеног укрупњавања вредности, универзализовања које ће охрабрити не улазак у вечност, већ потрошњу у садашњем тренутку? Усамљеност и издвојеност „не-места“ дају појединцу илузију припадања великом глобалном систему, систему који се граничи са утопијом, али не постаје утопија; „не-место“ је вечита могућност да се увек и никада не буде код куће. Глобализација је процес сличног уједињавања бескраја могућности у једну могућност потрошње... У дефинисању глобализације, књижевност је „не-место“ на ком се лоцирају мртви станари историје и живи случајни пролазници: она нема своје присуство, њена

припадност је само илузија, она нема дом, ни систем. Нема га откако је њен утицај проблематизован и избрисан. Утицај књижевности је релативизован на сваки начин тиме што је књижевни простор, са једне стране, скупчен на ексклузивистички забран лишен медијског одјека, а са друге стране проширен на, ранијих деценија, незамисливе просторе медијских и културних феномена. Глобализација светске економије и успостављање глобалног друштва донело је у историји незапамћен јаз између богатих и сиромашних. Ова диспропорција чини касни капитализам изузетно нестабилним и постаје разлогом могућих великих друштвених промена. Глобални западни медији су у првој линији одбране тако успостављеног новог светског поретка. Медијска индустрија је део робусне пропагандне машинерије која производи оправдање за стање, али учествују у припремама ратова и вођењу војних операција против оних, било где у свету, који угрожавају *status quo*.

Промоција пролећног 138. броја је одржана 24. маја 2013. године у Галерији Завода за проучавање културног развитка. На промоцији Часописа су говорили проф. др Гордана Јовановић са Филолошког факултета у Београду, ауторка текста о мисији свете браће Ћирила и Методија, проф. др Владислава Гордић Петковић, уредница теме „Глобализација и књижевност“, и др Слободан Рељић, писац једног од текстова у оквиру поглавља „Глобализација и медији“.

Летњи 139. број часописа „Култура“ има наслов „Савремени медији и ПР“, а главну тему је приредио проф. др Веселин Кљајић са Факултета политичких наука у Београду. Порука наведена теме јесте да су у потпуности трансформисани начини комуникације, нови комуникациони канали, криза новинарске професије, али и континуирано смањивање ресурса за прикупљање и обраду вести отворили нове додатне просторе све снажнијој ПР индустрији. Формални и неформални центри политичке и економске моћи, захваљујући друштвеним мрежама и квантуму *on line* заједнице, увелико директно испоручују своје поруке, заобилазећи чак и посредство новинара професионалаца, који су пак све мање креатори и интерпретатори истраживачи, а све више сарадници ПР центара и саучесници тренда доминације садржаја који долазе из поља односа са јавношћу. Ово су само неки од бројних разлога који су подстакли приређивача да се прихвати приређивања 139. броја часописа „Култура“. Чињеница да се мање-више све медијске индустрије у Европи и региону (али и у САД) налазе у сличној ситуацији неминовно је наметнула и међународни карактер овог броја. У том смислу, највећи број радова који је пред вама резултат је Прве међународне научне конференције под називом „Медији и ПР – Утицај ПР-а на уређивачку политику медија у региону“, а одржане у јуну ове године у Бијелом Пољу у Црној Гори. Учешће представника (теоретичара и практичара) чак седам земаља Европе и региона и тринаест универзитета потврдило је актуелност и акутност заједничког проблема, а ту су и резултати истраживања који су том приликом изнети. Управо из тог разлога, приређивач, који је уједно био и суорганизатор овог скупа, посебну захвалност дугује колегиницама и колегама из Хрватске, Црне Горе, Мађарске, Македоније, Босне и Херцеговине, Републике Српске и Србије, који су припремили своја излагања за овај број Часописа.

Промоција 139. броја је одржана 15. јула 2013. године на Факултету политичких наука у Београду. На промоцији су говорили проф. др Стјепан Маловић, један од аутора текстова, проф. др Вукашин Павловић, професор емеритус на Факултету политичких наука, проф. др Соња Томовић Шундић, декан на Факултету политичких наука у Подгорици, у Црној Гори, др Драгић Рабреновић, аутор једног од текстова и председник УО Уније локалних јавних емитера у Црној Гори, др Веселин Кљајић, приређивач.

Уз јесењи 140. број часописа „Култура“ обележен је јубилеј од 45 година његовог постојања (1968–2013) кроз поглавље у којем су сабрани текстови различите тематике које су написали сарадници Часописа у протеклом периоду. Осим јубилеја, у оквиру наведеног броја проф. др Слободан Антонић приредио је тему „Култура у транзицији“. Уз овај број, на УСБ апарату објављен је програм за претраживање текстова у часопису „Култура“ по имену и презимену аутора и наслову

чланка, теми, броју и годишту Часописа са текстовима у електронској форми од 1. до 137. броја, објављених од 1968. до 2012. године.

Порука поводом јубилеја „Културе“, истакнута у тексту аутора др Милоша Немањића, јесте да је Стеван Мајсторовић, са групом од само неколико људи, априлских дана 1967. године уобличавао и довршавао нешто што је већ одавно сазрело у њему, што је имало своју интелектуалну предисторију али истовремено и велики друштвени подстицај. Могло би се рећи да су се у Стевану Мајсторовићу тих 60-их година оваплотила најбоља и најпрогресивнија друштвена стремљења. Мало је људи који су за три деценије своје пуне интелектуалне и друштвене ангажованости тако целовито, тако богато и разноврсно заокружили своје дело и истовремено допринели развоју нових идеја и покретању нових друштвених акција у тадашњој југословенској заједници. У том оквиру, изузетно место припада и Часопису за теорију, социологију културе и културну политику „Култура“, који је Стеван Мајсторовић покренуо већ 1968. године, а потом и као одговорни уредник приредио првих 18 бројева.

Поводом теме „Култура у транзицији“, истакнуто је да су Српско социолошко друштво и Завод за проучавање културног развоја организовали 25. маја 2013. године научну конференцију „Култура у транзицији: случај Србије“. Чланци у овом темату настали су дорадом реферата поднетих на тој конференцији. Српско социолошко друштво (основано 1954), као национална асоцијација социолога у Србији, до сада је организовало 37 научних конференција. Али, све до ове, ниједна конференција ССД није била посвећена култури. Социологија као струка има много тога да каже о култури. Не само зато што су социологија културе и социологија уметности кључне социолошке дисциплине већ и зато што социолози, као стваралачка и универзитетска интелигенција, активно учествују у културном животу свог друштва. Отуда је било разумљиво што је Српско социолошко друштво, приликом закључења своје конференције „Сто година социологије у Србији“ (2012), донело одлуку да следећа конференција буде посвећена стању културе у српском друштву. У реализацију ове идеје убрзо се укључио и Завод за проучавање културног развоја, који је ставио на располагање своје истраживачке и друге ресурсе. Избор Завода као сарадника на овом пројекту био је сасвим разумљив: Завод је најстарија и најугледнија истраживачка установа на пољу културе у Србији, суштински важна за уобличавање озбиљне културне политике у нашој земљи. У Заводу је радио (и данас ради) велики број социолога који је укључен у важна искуствена истраживања из области социологије културе која се обављају у Заводу. Завод је, коначно, установа која од 1968. године издаје часопис „Култура“, у чијем поднаслову стоји „Часопис за теорију и социологију културе и културну политику“.

Промоција 140. броја је одржана почетком 2014. године у Галерији Завода за проучавање културног развоја. На промоцији су говорили: аутор прилога др Милош Немањић и уредник и приређивач поглавља „Култура у транзицији“, проф. др Слободан Антонић.

Припрема за штампу зимског 141. броја часописа „Култура“ је у току, а његова главна тема је „Култура и друштво“ коју приређују и уређују проф. др Драган Тодоровић са Филозофског факултета у Нишу и проф. др Александар Прњат са Алфа универзитета у Београду.

Представљање овог броја Часописа одржаће се у просторијама Завода за проучавање културног развоја, док ће датум промоције бити одређен накнадно.

ПУБЛИКА МАНИФЕСТАЦИЈА И ФЕСТИВАЛА

Координатори и истраживачи:

Билјана Јокић и мр Слободан Мрђа

Сарадници:

Маријана Узуновски и Душица Миловановић

Разлози за покретање пројекта и предмет истраживања

Током последњих неколико година, у оквиру Завода за проучавање културног развоја, реализована су истраживања публице (позоришне и музејске), као и истраживања која су се бавила културним потребама и навикама опште популације и посебних група (студенти и средњошколци). Један општи закључак односи се на релативно мали проценат редовне биоскопске и музејске публице, на супрот масовном посећивању културно-уметничких манифестација и фестивала. Типичан пример је велико интересовање за музеје током „Ноћи музеја“, у односу на значајно слабије интересовање током осталих дана у години (што је било предмет истраживачког пројекта „Ноћ музеја као културолошки и друштвени феномен у Србији“, реализованог 2012. године).

Фестивалска публика деценијама је предмет истраживања у свету, док је код нас била запостављена. Нашим истраживањем обухваћено је пет јесењих београдских фестивала и манифестација (БИТЕФ, БЕМУС, Сајам књига, Октобарски салон, Фестивал ауторског филма). Примењен је посебно креиран упитник, који је обухватио демографске податке, модификовану скалу мотивације за посећивање фестивала, примењивану у ранијим истраживањима, и скале преференција и навика у домену културне партиципације.

Циљеви истраживања

Главни циљ истраживања био је да се утврде релевантне карактеристике публице одабраних манифестација и фестивала у Београду које у највећој мери утичу на однос публице према културном животу уопште.

Посебни циљеви:

- 1) утврдити демографска и друга релевантна обележја публице сваке манифестације, као основу за компаративне анализе;
- 2) на основу утврђених обележја, извршити категоризацију публице;
- 3) утврдити који мотивациони фактори у највећој мери утичу на одабир и учесталост посећивања манифестације;
- 4) испитати однос публице сваке манифестације према другим манифестацијама, институцијама културе, културној понуди.

Пројектне активности за пет истраживачких подпројеката

- 1) израда пројектног плана и дефинисање узорка;
- 2) израда инструмената истраживања;
- 3) припрема теренских активности и обука анкетара;
- 4) реализација теренског прикупљања података;
- 5) шифрирање, унос и статистичка обрада података;
- 6) анализе и израда извештаја.

Резултати истраживања

Комплетан извештај о реализацији истраживања приказан је оквиру публикације, која је приређена у електронском облику, а планирано је да буде одштампана у првом кварталу 2014. године. На овом месту, издвојићемо само неке од главних налаза.

Посетиоци београдских манифестација и фестивала обухваћених узорком углавном су из Београда (изузев посетилаца Београдског сајма књига, где је свега око половине из Београда). Већина је са вишим нивоима образовања и заступљеније су жене, што није необично у истраживањима о културној потрошњи. У погледу радног статуса, највише је запослених, затим студената, па незапослених, док је најмање пензионера.

Редовних посетилаца манифестација највише је на Београдском сајму књига, а најмање на БЕМУС-у, док је оних који су дошли први пут највише на Октобарском салону (око једне трећине).

Испитаници су наводили податке о навикама посећивања других манифестација и фестивала. Најчешће су посећивали Београдски сајам књига и ФЕСТ. Нешто ређе, што се и даље односи на више од трећине посетилаца сваке испитиване манифестације (изузев Сајма књига), посећује се БИТЕФ, Фестивал ауторског филма и Октобарски салон, па онда музичке манифестације, као што су Београдски цез фестивал и ЕГЗИТ, док фестивал у Гучи већина није посетила никада. Овакви резултати очекивани су с обзиром на традиционалност најчешће посећиваних манифестација, као и масовност забележених посета током претходних година, што се нарочито односи на Сајам књига, али и на ФЕСТ. Иако се резултати могу тумачити и с обзиром на вид уметности, такође би требало имати у виду време и место одржавања сваке наведене манифестације, будући да смо посетиоце београдских јесењих фестивала питали о посећивању манифестација које се одржавају ван Београда у летњем периоду (ЕГЗИТ и Гуча) – поред могућег утицаја незаинтересованости за те садржаје, локација и термин такође могу бити од значаја.

Генерално посматрано, посетиоци манифестација, које смо обухватили истраживањем, током године најчешће посећују биоскопе (посебно посетиоци ФАФ-а), али и музеје (посебно посетиоци Октобарског салона), драмско позориште (посебно посетиоци БИТЕФ-а) и библиотеке (посебно посетиоци Сајма књига). Посетиоци БЕМУС-а, у поређењу са посетиоцима осталих манифестација, очекивано, издавајају се по чешћем посећивању концерата класичне музике током године. На свим манифестацијама заступљен је релативно мали проценат оних који посећују концерте народне музике (бар два пута било је око 5% или мање, изузев на Сајму књига, где је тај проценат и даље мањи од 10%). Међу посетиоцима свих манифестација, најомиљеније активности у слободно време су: посећивање културних установа (позориште, биоскоп, галерије и музеји), слушање музике и читање књига, као и дружење са пријатељима и боравак у природи. Активности које се најмање преферишу, где су аритметичке средине оцена испод просека скале, јесу: одлазак у кладионицу, лов/риболов, посећивање спортских догађаја (само за посетиоце Сајма књига просечна оцена). Конзумирање медијских садржаја и социјалне активности, попут посећивања клубова/кафића/ресторана, преферишу се мало изнад просека.

МАНИФЕСТАЦИЈЕ У КУЛТУРИ СРБИЈЕ: ЕВИДЕНЦИЈА И ИЗВОРИ ФИНАНСИРАЊА

Руководиоци: Биљана Јокић и мр Слободан Мрђа

Обрада података: Маријана Узуновски

Комуникација са организаторима манифестација: Синиша Стефановић, Маја Тодоровић, Пеђа Пивљанин, Душица Миловановић, Тамара Петровић Ранитовић, Маја Маринковић, мр Ана Стојановић, Бојана Субашић, Јелена Дамњановић, Богдана Опачић, мр Слободан Мрђа и Биљана Јокић

Образложење истраживања

Завод за проучавање културног развојка био је ангажован на формирању базе манифестација и фестивала у Србији, најпре током 2002. године, у оквиру пројекта *Геокултурна карта Србије*, а затим 2010. године, у оквиру пројекта *Агенда манифестација*. Манифестације и фестивали у култури представљају посебан истраживачки изазов, пре свега због сложености феномена (различите програмске концепције и организациона решења) и тешкоће у одређивању граница између манифестација које припадају области културе и оних које припадају другим областима (нпр. спорт, туризам, забава...), као и због честих промена у погледу настајања нових и нестајања старих манифестација.

На основу усмених договора са актуелним министром културе, на састанку у Заводу за проучавање културног развојка, 05.09.2013. године, организовали смо прикупљање података о структури буџета манифестација и фестивала у култури за 2012. годину.

Циљеви пројекта у 2013. години

Главни циљеви били су:

1. ажурирање основне евиденције манифестација и фестивала у Србији;
2. преглед финансијске структуре за обухват манифестација које су 2012. године биле подржане средствима из републичког буџета.

Опис процедуре рада

Креиран је образац о структури буџета, тако да се посебно издвоји републички буџет у односу на остале изворе финансирања. Припремљена је радна база података у програму *Microsoft Access*, из које је могуће добити збирне извештаје о буџету манифестација према окрузима и према типу (књижевна, ликовна/ примењена, позоришна/ музичко-сценска, музичка, филмска, фолклорна, религијска, мешовита).

Основни списак организатора манифестација и фестивала сачињен је на основу података из два извора: 1. Агенда манифестација – база података (подаци из 2010. године); 2. резултати конкурса Министарства културе и информисања током 2012. године (издвојили смо организације које су добиле средства за реализовање манифестација и фестивала на конкурсима у областима: кинематографија и аудио-визуелно стваралаштво, музика, културне делатности националних мањина, књижевне манифестације и награде, визуелне уметности и мултимедија, сценско стваралаштво и интерпретација).

У прикупљању података учествовало је 15 истраживача и документалиста запослених у Заводу за проучавање културног развитка. Процедура прикупљања података подразумевала је следеће кораке:

1. телефонски контакт са главним организатором манифестације – уколико је бар једна манифестација финансирана било којим износом из републичког буџета, организатору је најављено да ће одмах добити образац који треба да попуни за сваку такву манифестацију посебно (у пропратном писму, као и усмено, наглашено је да су подаци хитно потребни, те да их треба доставити у року од три дана);
2. након пет дана од послатог обрасца, уколико организатор није доставио податке о финансирању, телефонским путем је поново замољен да то учини.

Обухват манифестација и структура буџета

Основни списак обухватио је укупно 596 организатора, а телефонски контакт успостављен је са њих 536 (89.93%). Са преосталих 60, контакт није успостављен из разлога што се нико није јављао на контакт телефоне или што није било могуће наћи контакт.

Попуњене обрасце доставило је укупно 158 организатора за укупно 238 манифестација, док 55 организатора није доставило попуњене обрасце, иако је евидентирано да су добили нека средства из републичких извора за реализацију бар једне манифестације у 2012. години. Нико није експлицитно одбио да достави податке, док су разлози за недостављање били следећи:

1. према изјавама организатора, нису преузета одобрена средства на конкурс (на пример, зато што је одобрен значајно мањи износ од траженог);
2. организатор није доставио податке о манифестацији која је евидентирана на конкурс, већ за неку другу за коју тврди да је финансирана републичким средствима;
3. нису достављени подаци у договореном року ни након подсећања;
4. није успостављен контакт, зато што се нико није јављао на доступне контакт телефоне или зато што није било могуће наћи телефонски контакт.

Списак од 238 манифестација, обухваћених овим извештајем, не поклапа се са списком резултата конкурса Министарства културе и информисања 2012. године (240): 1. овом анализом обухваћено је 98 манифестација које нису евидентирани на списковима резултата конкурса (било зато што су добиле средства од Министарства културе мимо конкурса, било зато што су добиле средства из неког другог републичког извора); 2. на листама са резултатима конкурса има 64 манифестације које нису обухваћене овом анализом (за њих нису достављени подаци).

Према прикупљеним подацима, Министарство културе и информисања учествовало је са 21.43% у односу на укупан буџет манифестација за 2012. годину, док остали извори са републичког нивоа износе 1.28%. Највећи проценат је из градског буџета (31.88%), из покрајинског је било 10.04%, а из општинског 7.64%. Остали извори финансирања заступљени су у мањој мери: спонзорства 3.60%, донације 5.86%, сопствена средства 6.65%, нешто друго 11.62%.

ПРОГРАМСКЕ И ПОСЛОВНЕ ПОЛИТИКЕ ГАЛЕРИЈА И ИЗЛАГАЧКИХ ПРОСТОРА У СРБИЈИ (I фаза)

Коаутор пројекта:

мр Драгана Мартиновић

Контекст истраживања

Када су савремене визуелне уметности у питању, галеријски и излагачки систем представља кључну платформу презентације и продукције текућег уметничког стваралаштва, чије је функционисање, међутим, недовољно и несистематски истражено. Ипак, у протеклом периоду, спроведено је неколико по обиму мањих али веома важних иницијалних истраживања и пројеката, на основу којих је констатована неопходност наставка испитивања комплексне области визуелног стваралаштва и функционисања галеријског и излагачког система у Србији. Из тог разлога, у сарадњи са Министарством културе и информисања, у Заводу за проучавање културног развитка предузет је развојно–истраживачки пројекат под називом „Програмске и пословне политике галеријских и излагачких простора у Србији“ који кроз темељан и систематичан начин приступа задатој теми. Првенствено, истраживање треба да појасни појам галеријског и излагачког простора, програмске и пословне политике, и да образложи сложену структуру изложбеног система у Србији.

Истраживање „Програмске и пословне политике галерија и излагачких простора у Србији“ подељено је у две фазе. Прву фазу чини дефинисање, мапирање и класификација галерија и излагачких простора у Србији (2013). Прикупљени подаци представљени су у публикацији под називом „Атлас галерија и излагачких простора у Србији“ која представља својеврсни адресар, са графичким илустрацијама које обрађују различите статистичке податке о изложбеном систему у Србији. Поред тога, овом публикацијом обухваћен је и стандардизовани упитник који је коришћен у истраживању, а који најављује другу фазу пројекта. Текст образложења упитника служи за појашњење циљева истраживања и евентуалних недоумица које се могу појавити при попуњавању упитника. У другој фази пројекта (2014) биће објављена студијска анализа програмских и пословних политика галерија и излагачких простора у Србији, на основу анализираних података добијених путем стандардизованог упитника и интервјуа са представницима галерија и излагачких простора, као и попис докумената културне политике који се могу односити на поље савремених визуелних уметности.

Предмет и циљеви истраживања

Предмет првог дела истраживачког пројекта (Атлас) јесу галерије и излагачки простори који су мапирани у оквиру истраживања културне политике Србије спроведених у Заводу. Критеријуми за одабир галерија и излагачких простора обухваћених Атласом били су следећи:

1. да правно и формално обављају галеријску и излагачку делатност, и да су у периоду од 2010. до 2012. године учествовали у расподели јавних средстава (републички, покрајински и локални ниво власти);
2. да се баве савременим визуелним уметностима;
3. да поседују свој изложбени простор;
4. да им је примарно поље деловања излагање, развој програмских активности, уметника и публице.¹

---

¹ На основу наведених критеријума, из овог истраживања искључене су галерије и излагачки простори чије је поље деловања првенствено усмерено на комерцијалне активности.

Публикација „Атлас галерија и излагачких простора у Србији“ представља, у форми адресара, галерије и излагачке просторе у Србији чији се рад финансира средствима из буџета свих нивоа власти (општине, града, Покрајине и Републике), било да се ради о финансирању програма или о финансирању материјалних трошкова. Публикација садржи основне податке и њихове графичке приказе о галеријама и излагачким просторима у Србији, опис истраживања чији је публикација део, упитник који ће бити коришћен у следећој фази истраживачког пројекта, као и текст објашњења засебних сегмената упитника.

Основни циљ ове публикације је да омогући актерима који учествују у стварању и развоју домаће савремене визуелне сцене, као што су: галеристи, кустоси, уметници, историчари и теоретичари уметности, менаџери у култури, али и доносиоци одлука – да стекну увид у структуру система галерија и излагачких простора у Србији, а потом да се подстакне и убрза комуникација између представника сцене савремених визуелних уметности, те олакша будућа професионална сарадња. Стога, у првој фази овог комплексног пројекта било је потребно остварити следеће циљеве:

- истражити постојећа стратешка документа културне политике која се могу односити на визуелне уметности;
- дефинисати појам галерије и излагачког простора;
- мапирати галерије и излагачке просторе у Србији који се финансирају из јавних буџета;
- извршити категоризацију галерија и излагачких простора према следећим категоријама: правни статус, функционисање у оквиру различитих врста установа културе (културни центри, музеји, архиви, библиотеке и др.), поседовање збирке, географска позиција (окрузи, општине, градови), континуирана и повремена подршка Министарства културе и информисања РС;
- израдити водич кроз галеријски и излагачки систем у форми атласа;
- израдити упитник као инструмент другог дела истраживања.

Методологија

У оквиру првог емпиријског дела истраживања, мапирано је око петсто галерија и излагачких простора на територији Републике Србије. Мапирање је спроведено истраживањем података из пројекта о културној политици у Србији који су обављени претходних година у Заводу, са интернет презентација Министарства културе, Покрајине, градова и општина у Србији, као и са других релевантних интернет презентација. Потом је извршена селекција мапираних простора према четири поменута критеријума; ових триста педесет три галерија и излагачких простора презентовани су у Адресару (Атласу). Другим делом истраживачког пројекта програмских и пословних политика биће обухваћене галерије и излагачки простори који испуњавају седам постављених критеријума, а који ће „учествовати“ у попуњавању упитника.

Критеријум финансирања из јавних буџета одабран је да би се истражили циљеви културне политике, али и оно што галерије и излагачки простори заступају као јавни интерес у култури. Критеријуми који се односе на период и поље деловања (протекле три године; савремена уметност), постављени су у циљу бележења и анализе актуелног тренутка функционисања система визуелних уметности. На крају, критеријум рада уметничког савета, уметничког директора или кустоса гарантује постојање осмишљене програмске политике галерија и излагачких простора. На овај начин, из истраживања су искључене галерије које не учествују у расподели јавних буџета, а то су махом оне које примарно обављају продајну делатност; ове галерије могу бити предмет засебног истраживања о тржишту савремене уметности, чији резултати свакако не би били мање значајни.

У складу са постављеним циљевима, израђен је стандардизовани упитник који се састоји од једанаест сегмената и сто тридесет пет питања која се односе на трогодишњи период рада излагачких простора и галерија. Потом је изведено тестирање упитника у сарадњи са појединим представницима

галеријских и излагачких простора у Србији, ради утврђивања дискриминативности питања и процењивања потребног времена за његово попуњавање. Планирано је да се у другој фази овог истраживачког пројекта изврши дистрибуција упитника електронским путем, прикупљање резултата, унос у базу података, а потом и статистичка и критичка анализа добијених података, што ће резултирати посебном студијом о изложбеном систему у Србији.

Постигнути и очекивани резултати

Атлас (адресар) је део дугорочног развојног истраживања „Програмске и пословне политике галеријских и излагачких простора у Србији” које се реализује у оквиру истраживачке делатности Завода за проучавање културног развитка. Истраживање је покренуто из жеље да се кроз темељну анализу функционисања галерија и излагачких простора пружи подршка унапређењу сцене савремених визуелних уметности и стекне целовита и актуелна слика о програмској и пословној политици мапираних галеријских и излагачких простора.

По први пут се код нас појављује оваква база података која је уједно показатељ значајних инфраструктурних потенцијала и постојећих ресурса система визуелних уметности. Нисмо увек свесни у којој мери галерије и излагачки простори имају и могу имати утицај на обликовање и развијање ставова, критичког мишљења, културних потреба, понашања, комуникације. Не само да је ово сазнање важно за рад сваке појединачне галерије и излагачког простора него је и посебно значајно када се укрсти са охрабрујућим податком да у Србији, у овом тренутку, делује око петсто галерија и излагачких простора, који окупљају своје стално запослене, уметнике, спољне сараднике: кустосе и историчаре уметности, волонтере, графичке дизајнере, менаџере, фотографе, новинаре, теоретичаре, архитекте, техничаре, колекционаре, посетиоце и сталну публику.

Представљање резултата истраживачког пројекта „Програмске и пословне политике галерија и излагачких простора у Србији“ у форми публикација – атласа и студије, интернет презентације пројекта, јавних дебата и промотивних активности, треба да допринесе утврђивању смерница за ефикаснији развој система визуелних уметности. На првом месту, овај пројекат треба да служи представницима галерија и излагачких простора као подстицај и средство за промишљање о сопственом раду, за лобирање и сензибилизацију представника свих нивоа власти и других потенцијалних заинтересованих страна (спонзори, донатори). Затим, у одређеној мери може да допринесе децентрализацији у култури и побољшању професионалне сарадње на националном, регионалном и међународном нивоу. Такође, овај пројекат ће продубити сарадњу и професионалну комуникацију између Министарства културе и информисања РС и Завода за проучавање културног развитка. Значај овог истраживања је и у настојању да се заинтересују професионалци који не учествују у деловању галерија и излагачких простора у Србији, или макар не у довољној мери. Из научноистраживачког угла, пројекат „Програмске и пословне политике галерија и излагачких простора у Србији“ пружа увид у постојеће галерије и излагачке просторе, у савремене токове њихових излагачких пракси, дајући значајни импулс овом динамичном процесу развоја сцене савремених визуелних уметности код нас.

ПУТЕВИМА ТЕСЛЕ

Руководилац пројекта:
Мануела Граф

Истраживачки пројекат развоја руте „Путевима Тесле“ одвијао се у два дела. Први део је било истраживање могућности постављања овог пута културе, а други – постављање основа руте (виуелни идентитет, графичка књига стандарда, веб сајт, умрежавање „стејкхолдера“), за шта је средства донирала Електропривреда Србије (ЕПС).

Рута „Путевима Тесле и Станојевића“, којом би се туриста кретао, обухвата Музеј Николе Тесле, Музеј науке и технике, путању којом се кретао Тесла 1892. године када је посетио Београд, затим Неготин, као родни град Ђорђа Станојевића, а онда и десет старих хидроелектрана ЕПС-а, које су прави мали „живи музеји“, а настале су махом захваљујући великом пријатељству и сарадњи Тесле и Станојевића. Ова рута промовише индустријско наслеђе Србије и омогућава развој више врста туризма: културног, образовног, сеоског, авантуристичког... Рута има велики потенцијал да, повезивањем са Хрватском, Мађарском и другим европским земљама у којима је Тесла живео и радио, прерасте у значајан међународни пут културе „Путевима Тесле кроз Европу“.

У Заводу за проучавање културног развоја су до сада мапирани културни потенцијали, проучене су постојеће публикације о индустријском наслеђу и дефинисан је пут културе. Истраживање је спроведено путем дубинских интервјуа са културним и туристичким актерима, носиоцима власти, угоститељима, цивилним актерима и грађанима. Завод ће кроз електронско публикавање резултата истраживања, током 2014, детаљније представити потенцијале старих мини хидроелектрана за развој туризма.

Такође, урађен је целокупни визуелни идентитет руте. Завршена је књига стандарда у којој је прецизирано како изгледа лого „Путева Тесле“ у стандардној и стилизованој варијанти, које боје су потребне да би се штампао и приказивао на електронским медијима. Прецизиран је и начин примене недозвољене употребе логотипа „Путева Тесле“. Ту су и верзије логотипа које се могу користити за меморандуме и остале промо материјале. Боје из логота обележиле су и сајт, како би цео визуелни идентитет пројекта био препознатљив. Програмери *ITAkadamy* су израдили веб сајт и поклонили га пројекту. Урађене су и детаљне, руком рађене мапе руте, за целу Србију и посебно за Београд. Мапе „Путева Тесле“ су креиране у духу времена са краја 19. и почетка 20. века. Слова су такође руком писана, како су то радили некадашњи мајстори индустријског дизајна. Направљена је и брошура „Путева Тесле“ на српском и енглеском језику.

Све поменуто мотивисало је преко 40 институција културе, туристичких организација, привредника, чак пет факултета (ЕТФ из Београда, Технички факултет из Новог Сада, Департаман за туризам Природно-математичког факултета из Новог Сада, Универзитет Сингидунум и Електронски факултет из Ниша) да оснују Кластер путева културе. Кластер ће, надовезујући се на истраживања Завода за проучавање културног развоја, наставити да развија овај и сличне пројекте као специфичне културно-туристичке производе. Оснивањем Кластера, као мреже „стејкхолдера“ која ће управљати овим путем културе, стечен је и последњи услов да један пут културе из Србије затражи сертификат Савета Европе.

МОГУЋНОСТИ ПОСТАВЉАЊА И РАЗВИЈАЊА ПУТЕВА КУЛТУРЕ У СРБИЈИ

Координатор пројекта:

Мануела Граф

Током 2013. године, истражили смо могућности развоја културне руте „Путевима змајева кроз Србију“, која обједињује материјалну и нематеријалну баштину Србије.

Циљеви истраживања

- да се подробније испитају могућности за развој овог пута културе, како у градовима који имају средњовековна утврђења, за која се везују приче о змајевитим јунацима, тако и у селима у којима се и дан-данас сачувало веровање у змајеве, са посебним акцентом на причама и легендама о змајевима и змајевитим јунацима;
- да се помогне градовима и општинама који желе са се умреже и сарађују на „Путевима змајева“.

Истраживање је подразумевало теренски рад, обилазак свих градова и места за која су везане приче о змајевима или змајевитим јунацима, интервјуе са свим потенцијалним „стејкхолдерима“ из области културе и туризма. Истраживачи Завода су обишли Прокупље, у чијој тврђави Хисар је наводно живело девет Југовића, затим Пиротски град, за који је везана прича о Момчилу, ујаку Марка Краљевића, и његовом крилатом коњу Јабучилу, док Краљевић Марко има тзв. Марково кале изнад Врања, под којим сада спава, како легенда каже. Змајевити су још били и Топлица Милан и Косанчић Иван (Змај од Тополе и Змај од Радана). Деспот Стефан Лазаревић, по предању син царице Милице и Змаја од Јастрепца, у Београду има своју кулу, а према предању је сахрањен код манастира Копорин, надомак Велике Плане, или у Манасији. Историја каже да је био и један од првих европских витезова Витешког реда змаја, који је основао у 15. веку мађарски краљ Жигмунд Луксембуршки. Смедерево је град Бранковића, а Змај Огњени Вук или Вук Гргуревић, син слепог Гргура, унук Ђурђа и Јерине, био је носилац Ордена Змаја краља Жигмунда. *Пут змајева* је могуће даље ширити ка Крушевцу, граду Лазаревића, Шапцу надомак кога је Ноћај, родно село Змаја од Ноћаја – хајдука Стојана Чупића, потом Вршцу и Фрушкој Гори, где су живе приче о Бранковићима и о Змају Огњеном Вуку, као и ка Купину, некада чувеном граду Змаја Огњеног Вука.

Такође, уз консултантску помоћ проф. др Љубинка Раденковића, од 15. до 19. јула 2013. обављено је и теренско истраживање у три подјастребачка села (Буци, Лимница и Гагово). Снимљени су интервјуи са десетак информаната, који су одговарали на питања везана за очување српске нематеријалне културне баштине. Неки од информаната показали су посебан приповедачки таленат и саопштили занимљиве варијанте народних предања. Посебно је проверавано да ли житељи ових села памте сиже предања о јастребачком змају, који се помиње у епској песми. Констатовано је да не постоје посебне варијанте ове приче нити трагови о „Јастребачком пантеону“ (о чему су изнете неке претпоставке у српској литератури). У исто време, записана су нека веровања која проширују сазнања о овом митолошком бићу. Проф. Раденковић је, као најпознатији митолог у Србији, истраживачима Завода дао значајне смернице при постављању културно-туристичке руте „Путевима змајева кроз Србију“, која се умногоме ослања на приче и легенде – као вредно нематеријално наслеђе Србије.

Истраживање је показало да постоји добар основ за развој ове културно-туристичке руте. Велики број градова и општина на овој рути жели да даље заједно развија културно-туристички

производ. Уз помоћ Завода за проучавање културног развитака, умрежили су се у Кластер путева културе, са циљем да и у будуће развијају овај и сличне пројекте. Поменути пут културе има потенцијал да постане европски пут културе, будући да су змајеви утемељени у митологије многих народа. За 2014. годину предвиђена је друга фаза истраживања: анализа прикупљених података и припрема електронске публикације. Истраживање Завода ће умногоме помоћи институцијама културе да даље раде на очувању прича и легенди, и на њиховом очувању и одрживом развоју кроз туризам.

НЕМАТЕРИЈАЛНО КУЛТУРНО НАСЛЕЂЕ – КАКО СЕ ЧУВА И ПРОМОВИШЕ КРОЗ ДЕЛОВАЊЕ АМАТЕРСКИХ ДРУШТАВА

Аутори и истраживачи:

мр Маша Вукановић

Маја Тодоровић

Позадина, предмет и циљ истраживања

Пројекат је покренут како би се испитали приступи очувању нематеријалног културног наслеђа у Србији. Под очувањем се подразумева рад на чувању елемената који су Унесковом Конвенцијом о очувању нематеријалног културног наслеђа из 2003. године одређени као нематеријално културно наслеђе; рад на њиховој промоцији, како би се ти елементи приближили и већем броју грађана у локалним заједницама које претендују на наслеђе и посетиоцима из других региона и држава. Стога је циљ био да се утврде начини на које се врсте наслеђа чувају кроз рад културно-уметничких друштава, која су „Правилником о начину, критеријумима и мерилима за избор пројеката у култури који се финансирају и суфинансирају из буџета Републике Србије“ (Службени гласник РС бр. 57/10, 90/11 и 61/13) препозната као чувари ове врсте наслеђа, а промовишу на манифестацијама које се организују у Србији; те како би у перспективи брижљивије могле да се планирају активности усмерене ка очувању наслеђа.

Методологија

Будући да пројекат обухвата два сегмента очувања нематеријалног културног наслеђа, у методолошком смислу, заједничка техника прикупљања података био је упитник. У сегменту посвећеном манифестацијама, слању упитника је претходило „деск“ истраживање, односно претраживање интернета, како би се формирао узорак.

Формулисана су два упитника – један намењен културно-уметничким друштвима а други организаторима манифестација. Оба упитника су формулисана тако да поред могућности квантитативне анализе омогуће и дубљи увид у процесе рада.

У случају аматерских друштава, узорак је формиран по географском принципу, тј. настојало се да се обухвате друштва из свих крајева Србије. На основу базе података *Е-култура*, идентификовано је 374 друштва које је требало обухватити узорком.

У случају манифестација, најпре је на основу података из база *Е-култура* и *Агенда манифестација* идентификовано 300 манифестација које грубо одговарају критеријуму, да би се на њиховим примерима промовисали неки од елемената нематеријалног културног наслеђа одређени Унесковом Конвенцијом. Потом је кроз интернет претрагу (сајтови организатора и њихови профили

на друштвеним мрежама, сајтови аматерских друштава и њихови профили на друштвеним мрежама, сајтови медија који су извештавали о манифестацијама) утврђено да је програм свега 130 манифестација конципиран тако да се њим промовише неки од елемената препознат као нематеријално културно наслеђе, односно да представљање елемената нематеријалног културног наслеђа није тек део пратећих програма. Будући да се међу ових 130 манифестација нашло и девет локалних такмичења рецитатора и тридесет локалних такмичења културно-уметничких друштава, те да су у том погледу очекивани приближно исти одговори, направљен је случајни узорак у коме су обухваћени сви типови наслеђа. Укупни узорак је чинило 100 манифестација. Додатне информације у погледу организовања манифестација добијене су и кроз разговор са учесницима округлог стола „Манифестације у Србији: између жеља и могућности“ одржаног 26.11.2013. године у Заводу.

Почетком септембра, а после посете актуелног министра културе Заводу (током које је г. Тасовац изразио жељу/ потребу за подацима о финансирању свих манифестација које се у Србији организују), пројекат је привремено стопиран, што је трајало до краја октобра месеца када су поново контактирани организатори манифестација. Тако је до краја новембра прикупљено 25 упитника за манифестације, чиме је обезбеђена (минимална) репрезентативност узорка. Међутим, када је реч о аматерским друштвима, прикупљено је 24 упитника, чиме репрезентативност узорка није обезбеђена и неопходно је наставити истраживање, односно поновити поступак слања и прикупљања упитника.

С обзиром на наведено, могуће је приказати само резултате сегмента посвећеног манифестацијама, док би требало да резултати сегмента посвећеног аматерским друштвима буду доступни крајем марта, с тим да ће убрзо бити финализована и комплетна студија која ће потом бити доступна и на сајту Завода.

Резултати сегмента посвећеног манифестацијама

Генерално гледано, на основу истраживања спроведеног у сегменту манифестација, могуће је разлучити предности, слабости, могућности и претње у односу на досадашње напоре да се кроз манифестације промовишу различите форме нематеријалног културног наслеђа.

Предности:

- Тематска разноврсност, тј. заступљеност различитих форми наслеђа које се кроз програм промовишу (усмена традиција, музичка традиција, сценске форме, традиционалне спортске и друштвене игре, стара јела и занати) јесте основна предност манифестација.
- Предност такође чини и тенденција да се формирају тела као што су стручни савети и жирији, чији је основни задатак обезбеђивање квалитета програма.
- Три најчешћа циља манифестација су: промовисање културног наслеђа, промовисање културног туризма и представљање рада аматерских друштава (која свакако јесу међу чуварима наслеђа). Артикулација ових циљева, односно препознавање организатора да су ови циљеви, заправо, разлог постојања манифестација, показује да наслеђе јесте културни капитал који се може користити у остваривању социоекономског развоја група и заједница.
- Евалуација се спроводи у оквиру више од половине испитаних манифестација, што показује да постоји свест о вредновању успеха догађаја и квалитета презентованог програма.

Слабости:

- У погледу финансирања манифестација, организатори се, пре свега, ослањају на средства из јавних фондова. Степен остваривања ових средстава одражава се и на доношење одлука о томе да ли ће се манифестација уопште одржати, те и на дужину припрема самог догађаја. Тиме се значајно умањује могућност планског развијања манифестација као догађаја на

којима се промовишу различити елементи наслеђа, али и који чине део процеса очувања наслеђа.

- Слабост се огледа у одсуству или недовољно развијеним мерљивим показатељима успеха манифестација и остварености циљева. Иако се у више од половине испитаних манифестација спроводи неки вид евалуације, то се најчешће чини кроз не-структурисане разговоре са учесницима и публиком. Прикупљене информације се најчешће не обрађују, тј. обрађују се само за сврхе извештаја, и то уколико су средства добијена од Министарства културе, али се не користе у обезбеђивању даље подршке манифестацији. Такође, ни сами формулари извештаја Министарства културе и информисања не омогућавају целовитије праћење ефективности манифестација.

Могућности:

- У погледу евалуације, могућност се огледа у развијању приступа који укључује интерну евалуацију (која се спроводи међу учесницима у процесу реализације догађаја) и екстерну (која се спроводи међу учесницима програма и публиком), како би се процес реализације догађаја пратио од почетка (доношење одлуке, формирање тела, расподела задатака) до краја (сумирање утисака о успеху догађаја, те процена ефикасности метода коришћених у остваривању ефеката), и како би се извукли закључци о успешним сегментима реализације догађаја и сегментима у којима је долазило до проблема, да се ти проблеми не би поново јављали.
- У погледу финансирања, могућност се огледа у примени одредби из члана 15 Закона о порезу на добит правних лица (Службени гласник РС бр. ... 101/2011, 119/2012, 47/2013 и 108/2013), чиме се привредни субјекти у местима, градовима и општинама у којима се манифестације одржавају могли мотивисати да узму учешћа и подрже организовање манифестација на којима се промовише и њихово наслеђе.

Претње:

- Питање ранга манифестација изазивало је недоумице код великог броја њихових организатора који су одговорили на упитник. Из упитника (често заокруживање више одговора уместо само једног) наслућује се бојазан да би тиме што би се манифестација рангирала само као локална умањило њен значај у очима јавности, у месту где се манифестација одржава, и у очима доносилаца одлука на локалном и на националном нивоу. Та бојазан је потврђена и у разговорима са организаторима појединих манифестација и представницима аматерских друштава који узимају учешћа на различитим манифестацијама у земљи. Међутим, када је реч о тзв. међународним манифестацијама, учесници из иностранства су најчешће аматерска друштва из држава у окружењу, те се о таквим манифестацијама пре може рећи да су регионалне, у европском контексту, него да су интернационалне. Такође, период припрема и чињеница да су конкретне манифестације најчешће тек једна од активности организатора, њихови капацитети да изнесу комплексан интернационални догађај су дискутабилни. Даље, у складу са УНЕСКО препорукама из 1989. и конвенцијама из 2003. и 2005. године, те истраживањима спроведеним у области *eventa managementa*, управо су локално наслеђе и локални догађаји оно што треба чувати и неговати, те што привлачи људе (нпр. туристе) да посете одређено место, град или општину. Стога, питање ранга манифестација, заправо, указује на претњу јер се инсистирањем на међународности догађаја умањује фокус на локалне специфичности живота и изражавања као квалитета који треба чувати и промовисати.

- Одсуство јаснијих показатеља остварености циљева (нпр. приходи остварени већим бројем посетилаца из других крајева Србије и иностранства; однос према културном наслеђу у целини, а које се налази на територији на којој се догађај одржава, кроз, на пример, заједничке акције у обнављању споменика или објеката локалне народне архитектуре и сл; повећање броја људи заинтересованих за процесе очувања наслеђа, итд.) сугерише да су прокламовани циљеви организатора манифестација недовољно познати или јасни житељима места, градова и општина где се манифестације одржавају. То представља претњу самим манифестацијама, јер се може развити мишљење у широј јавности, посебно на територији где се манифестација одржава, да се догађаји организују да би организатори постигли неке своје „личне“ циљеве а не да би се постигли циљеви од значаја за ширу локалну заједницу.

Укупно гледано, истраживање „Нематеријално културно наслеђе – како се чува и промовише кроз деловање аматерских друштава“ допринело је бољем разумевању околности које се одражавају на процес рада у продукцији догађаја на којима се промовише нематеријално културно наслеђе. Резултати показују да је неопходно радити на јачању капацитета да се локално нематеријално културно наслеђе, у сагласју са непокретним и материјалним наслеђем, промовише тако да се, пре свега, други чланови заједнице укључе у процесе његовог очувања као ресурса за социоекономски развој читаве заједнице. Уз додатна и стална улагања напора да се процес продукције унапреди, манифестације могу постати мотив за провођење слободног времена и за упознавање са културним наслеђем одређеног места, града.

КУЛТУРНО БОГАТСТВО РЕГИОНА ВОЈВОДИНЕ

Координатори:

Бојана Субашић
Богдана Опачић

Сарадница:

Мануела Граф

Основна идеја истраживања

Полазећи од европске НУТС регионалне класификације и евентуалне могућности коришћења европских фондова у сврху регионалног развоја, основна идеја овог истраживачког пројекта је јачање развоја региона кроз капацитете сектора културе и развој културног туризма. После региона Јужне и Источне Србије, Западне Србије и Шумадије, у 2013. години мапирани су потенцијали региона Војводине. Мапирањем културних ресурса указује се на могућност развоја културног туризма који постаје све важнији сегмент укупног туристичког тржишта и економског развоја заједница.

Циљеви истраживања

- систематски развој сектора културе у Србији према начелу регионализације за све установљене статистичке регионе, међу којима је и регион Војводине;
- јачање регионалног идентитета – брендирање региона кроз вредности савремене и традиционалне културе;

- подстицај развоја културног, сеоског и верског туризма;
- умрежавање институција, цивилног сектора и приватних актера у култури у региону (сарадња и размена програма).

Активности на пројекту

- анализа стања институционалног, цивилног и приватног сектора у култури;
- креирање фото документације непокретних културних добара која имају велики културно-туристички потенцијал;
- сагледавање могућности умрежавања културних актера у региону;
- могућност креирања културног симбола региона;
- препоруке за унапређење промоције културног наслеђа;
- израда културно-туристичких мапа;
- израда извештаја који ће пружити преглед мапираних капацитета и потенцијала Војводине у сфери културе и туризма.

Резултати истраживања

- Културно благо региона Војводине највећим делом чине манастири из периода касног средњег века (Фрушкогорски манастири) и дворци Војводине који имају веома значајну историјску и културну улогу. Поред културно-историјских споменика, богатство Војводине чини и мултикултуралност, односно суживот великог броја етничких заједница на једном простору.
- Анализа је показала да су установе културе и туристичке организације у великој мери свесне значаја културе за јачање туристичких кретања, те се поједини градови (само)препознају као градови културе: Нови Сад – град фестивала, Сремски Карловци – седиште просветитељства, Суботица – град сецесије, Сремска Митровица – античка престоница, Бач – средњовековни град и место едукативне културе, Бачки Петровац и Ковачица – места која презентују словачку културу и наивну уметност.
- У туристичком погледу, приметан је недостатак дубље сарадње између Регионалне туристичке организације – Туристичке организације Војводине и локалних туристичких организација. Сарадња на заједничким пројектима, који би допринели развоју туризма и понуде, не постоји.
- Као пример добре праксе за развој културног туризма издваја се Суботица, која има дефинисану туристичку руту, као град сецесијског наслеђа са чланством у Међународној мрежи сецесијских градова, и Нови Сад, који разноликим културно-историјским наслеђем, бројним установама културе и манифестацијама може да изађе у сусрет различитим културним и туристичким потребама.
- Извештај указује и на недовољно искоришћене културне потенцијале који могу допринети развоју туризма. Прави културни бисери у том погледу су: Шид – Галерија Саве Шумановића и спомен комплекс Сремски фронт, Панчево – индустријско наслеђе, као и дворци који се налазе на целој територији Војводине.
- У региону Војводине могуће је тематски повезати културне тачке и креирати разне путеве културе. Будући да локална култура и наслеђе могу да буду главни ресурси развоја читавих региона, Завод за проучавање културног развоја мапирао је потенцијалне путеве културе и у региону Војводине, издвојио занимљиве теме које могу да повежу овај регион са осталим регионима Србије, али и друге европске земље.

- Тако је и са потенцијалном културном рутом „Путевима змајева кроз Србију“, која обједињује материјалну и нематеријалну баштину Србије кроз мотив змајевитих јунака и испреда приче о Немањићима, Лазаревићима и Бранковићима, средњовековним градовима и манастирима, народној традицији, митологији. Уз Прокупље (Хисар), Пирот (Пиротска тврђава), Врање (Марково кале), Голубац (Голубачка тврђава), Смедерево (Тврђава Бранковића), Крушевац као престоницу Лазаревића (Змајевити Деспот Стефан Лазаревић, по предању син царице Милице и Змаја од Јастрепца), Шабац надомак кога је Ноћај, село Змаја од Ноћаја – Стојана Чупића, придружују се Вршац – Вршачка кула и Купиново.
- Пут двораца, за који већ постоји иницијатива од стране Туристичке организације Војводине и многих других туристичких субјеката.
- Интеркултуралност и богатство различитости као бренд Војводине, уобличена је у кластер Истар 21.
- Рута „Путевима наиве кроз Србију“, мапирана 2012. године у региону Западне Србије и Шумадије, могла би да повеже Јагодину, Музеј наивне и маргиналне уметности, тамошње градске и сеоске сликаре наиве, затим Шид и радове Илије Башичевића Босиља, Бачки Петровац и Галерију Зузане Медвеђове, те парк који красе радови чувеног вајара наивца Богосава Живковића у селу код Лазаревца, са чувеном Ковачицом, коју називају и престоницом наиве. И Ковачица и Музеј наивне уметности су светски познати, треба их само повезати и обогатити додатним садржајима, омогућити туристима да одседну у домаћинству неког сликара, да и сами могу да се окушају у некој од уметничких техника...
- Европска рута „Путеви текстила“ обухвата и локалитет Бездан у Војводини, који је познат по производњи дамаста. Међутим, овај локалитет није довољно искоришћен, те на његовој промоцији тек треба радити. Овом путу може да се прикључи и Таписерија Атеље 61 у Новом Саду.
- Видно је да се Војводина (само)препознаје као регион културе, али неопходно је додатно повезати различите или сличне културне традиције, као и актере туризма и културе.

КОНЦЕПТ, ПРАКСА И ПРЕЗЕНТАЦИЈА КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА У ЕКО И ЕТНО СЕЛИМА, КАО ПАРАДИГМЕ КУЛТУРНОГ ТУРИЗМА СРБИЈЕ

Координатори пројекта:

Дејан Загорац

Бојана Субашић

Основна идеја истраживања

Еко или/ и етно села у Србији постала су, у последњих неколико година, најпопуларнији и најбрже растући аспект културног и еколошког туризма у нашој земљи. У њихову изградњу и уређење улажу се велика средства домаћих и иностраних инвеститора, а посвећује им се и велика медијска пажња и промоција. Међутим, не постоји стандардизација и процедура за пројектовање, изградњу и функционисање ових туристичких насеља како би завредила назив еко или етно село, па се под овим именом називају разни туристичко, смештајни садржаји, почев од ексклузивних туристичких комплекса са „велнес“ и „спа“ програмом, до друмских механа са неколико зарђалих пољопривредних алатки као експонатима.

У оквиру овог пројекта, извршиће се упоредна анализа „живих“ и „вештачких“ еко/ етно села која би допринела размени искустава и проналажењу решења, у циљу унапређења њихових туристичких и културолошких могућности, као и атрактивности.

Такође, испитаће се ко и на који начин презентује материјалну и нематеријалну културну баштину Србије (културно-историјски споменици, природне реткости, фолклор, народна ношња, гастрономија, митови и легенде) у овим селима, односно у појединим деловима наше земље.

Предмет истраживања

Предмет овог истраживања је концепт и начин функционисања еко/ етно села у Србији, европским земљама и земљама региона; ставови и пракса заинтересованих страна у сектору етно/ еко села (власника, локалног становништва, корисника услуга...).

Задаци на пројекту

- утврдити постојеће стање, правни статус и бројност еко/ етно села у Србији (како „живих“, тако и „приређених“);
- представити постојеће моделе стандардизације еко/ етно села у Европској унији и региону;
- истражити начине представљања материјалне и нематеријалне културно-историјске и природне баштине у еко/ етно селима (ко је за то задужен, какве квалификације има, да ли је ова презентација у складу са локалним обичајима или је на нивоу апстрактног стереотипног општеног наслеђа);
- истражити функционисање постојећих еко/ етно села и њихову економску одрживост;
- истражити однос локалне заједнице и етно/ еко села (да ли се ангажује и запошљава локално становништво, да ли се купују локални производи итд.);
- утврдити ставове заинтересованих страна о значају еко/ етно села за развој локалне заједнице, о њиховом потенцијалу за унапређење и очување материјалне и нематеријалне културно-историјске и природне баштине.

Циљеви истраживања

- давање доприноса стандардизацији и туристичкој валоризацији концепта еко/ етно села;
- подизање свести стручне и шире јавности о значају еко/ етно села за развој културног туризма у Србији;
- унапређење, обogaћивање и диверсификација представљања материјалне и нематеријалне културно-историјске баштине Србије у еко/ етно селима;
- креирање културно-туристичке мапе еко/ етно села Србије.

Пројектне активности

- анкетање општинских туристичких организација о постојању и функционисању еко/ етно села на њиховој територији;
- анализа стандардизације и функционисања еко/ етно села у ЕУ и земљама региона;
- идентификовање и мапирање еко/ етно села у Србији („живих“ и „креираних“);
- посета еко/ етно селима у четири различита региона Србије и интервјуисање актера;

- разговори са представницима етно/ еко туризма, са професионално ангажованим у еко/ етно селима (власници, особље);
- израда препорука за даљи развој овог вида културног туризма.

Резултати истраживања

Одабрали смо и превели неколико суштински важних текстова који се односе на концепт еко/ етно туризма у Европској унији и другим деловима Европе и света.

Обишли смо више дестинација на којима се налазе еко, односно етно села (Гостољубље, Мајкин салаш, Гуча, Рудно на Голији, Штитково и Добетићи на Златару, Власински Рид и Власинске махале, Гостуша и Топли До на Старој планини, Сирогојно, као и неке који себе проглашавају еко дестинацијама, на пример Рибарска бања, Вранеша код Кокиног брода, где не постоје особине које су карактеристичне за овај вид туризма.

На основу концепта, изгледа објеката, посетилаца и ставова домаћина који се баве еко/ етно туризмом, уочили смо да постоји велико несагласје у односу на широко прихваћене ставове о етно или сеоском туризму.

Већина туриста долази ради мира и релаксације, а мање ради стицања нових искустава и знања. Иако поштују рурални изглед објеката, желе да имају пун комфор, али и луксуз (сауне, базени, ђакузи каде). Ретко су заинтересовани за учешће у сеоским пољопривредним пословима, а нешто више за обилазак околних знаменитости. Пуно времена проводе за компјутерима, а деца на видео-игрицама, па је један од главних разлога у опредељивању за поједину локацију – доступност брзе интернет мреже. Поштују природну и аутентичну храну, али готово да никог од њих не интересује, као што је то некада био обичај, да припрема храну са домаћинима.

Ипак, постоји могућност да се атрактивним програмима туристи заинтересују за културно-историјску баштину, обичаје и гастрономију. Због тога је потребна едукација запослених у услужним делатностима, како би се анимирали посетиоци и како би се подстакли на већу потрошњу.

Потребно је и подићи свест о заштити животне средине код локалног становништва, али и потенцијалних корисника услуга. Еколошке мере и поступци (штедња и коришћење алтернативних видова енергије, сепарација и управљање отпадом, органска пољопривреда) требало би да буду више примењени како би овај вид туризма могао са пуним правом да носи назив еколошки или одрживи.

Партнерска сарадња

Као резултат партнерске сарадње истраживача у Заводу, Дејана Загорца, у 2013. години објављене су две књиге:

„Укуси Ђердапа“, II издање, заједничко издање Завода за проучавање културног развитка и Националног парка Ђердап. Књига је инспирисана истраживањем и пројектом „Гастрономска мапа Србије“ а бави се гастрономском баштином, као делом нематеријалног културног наслеђа у источној Србији.

Прво издање књиге било је веома запажено у јавности и освојило је награду „Туристички цвет“, као најбоља публикација из области туризма у 2012. године. Промоција II издања књиге одржана је у Националном парку Ђердап на броду који је пловио Ђердапском клисуром, августа 2013. године.

На основу Меморандума о сарадњи између Сталне конференције градова и општина Србије и Завода за проучавање културног развитка, истраживач Дејан Загорац био је коаутор капиталног издања „Гастрономски водич кроз градове и општине Србије“, у коме су, по истраживачкој

методологији Завода за проучавање културног развитка, сакупљена гастрономска искуства из свих општина у Србији. Књига је представљена у оквиру свечаног дела Конгреса СКГО, поводом 60. година оснивања ове организације.

Е-КУЛТУРА

Руководиоци и истраживачи:

Биљана Јокић и мр Слободан Мрђа

Техничка координација:

Маријана Узуновски

Комуникација са институцијама културе:

Душица Миловановић, Јелена Дамњановић, Маја Маринковић и Марина Станојковић

Институционална сарадња:

Републички завод за статистику

Основне информације о развоју информационог система у култури

„Е-Култура“ представља најобухватнију базу података о институцијама културе у Србији. Овај информациони систем развија се континуирано од 2001. године (када није постојала обједињена евиденција установа, удружења и организација у култури на територији Србији). До 2010. године, систем се више пута технолошки и садржински мењао у складу са резултатима истраживања, потребама корисника и технолошким могућностима, али у оквиру технологије која је у актуелном тренутку превазиђена (Microsoft Access). Тренутно решење подразумева *on-line* приказ мањег дела података (адресар), док се детаљнији подаци (о програмским активностима, материјалним и људским ресурсима) чувају на серверу Завода – корисници могу наручити статистички обрађене податке или листинге за поједине институције или групе институција. Број и класификација институција у бази мењали су се и мењаће се у будућности, с обзиром на комплексност и динамику промене појава у култури. Главни циљ је успостављање одрживости система, што подразумева и дефинисање процедура за континуирано ажурирање података, непосредно од стране учесника у систему.

Активности у 2013. години

У 2013. години, реализоване су три значајне промене у правцу развоја система „Е-Култура“.

Прва промена односила се на организацију рада и постигнуту институционалну сарадњу Републичког завода за статистику (РЗС) и Завода за проучавање културног развитка, на основу споразума потписаног у јулу 2013. године. Процењено је да ће се на тај начин постићи боља ефикасност и квалитет рада у правцу развоја одрживог система обједињених информација о институцијама културе у Србији, насупрот двоструким процесима прикупљања података, који су само делимично уједначени. Од почетка 2014. године, Завод за проучавање културног развитка преузима задатак прикупљања и обраде података за одабране класе институција (музеје, позоришта и биоскопе, уз напомену да су за библиотеке и архиве надлежне националне установе, које су већ укључене у пројекат „Е-Култура“), са обавезом достављања извештаја Републичком заводу за

статистику. Током 2014. године, планирано је стицање предуслова за праћење и других класа институција културе. Све јединице у систему биће званичним путем обавештене о планираним активностима и процедурама размене информација.

Друга промена односи се на креирање нових форми које прате усклађивање структуре података у бази „е-Култура“ са РЗС, што је пак праћено процесом ажурирања основних података о институцијама које ће бити обухваћене системом у првој половини 2014. године.

Трећа промена тиче се технолошког унапређења „е-Културе“ у правцу директног *on-line* приступа за институције културе. Реализована је миграција базе података „е-Култура“ на *Microsoft SQL Server 2012*. Ревизија питања и података у бази „е-Култура“ била је неопходна због организације и програмирања базе у *Microsoft SQL Serveru*. Форме у апликацији су прилагођене питањима, као и извештаји које извозимо из базе. Што се тиче базе података „е-Култура“ на вебу, најоптималније решење је *SQL Server 2012 Web*. На адреси www.e-kultura.net у оквиру хостинга постоји подршка за *SQL Server*.

Предности унапређивања базе података „е-Култура“ у *SQL Server*:

- Високе перформансе и употребљивост. У многим ситуацијама *SQL Server* нуди боље перформансе од *Access* базе података. *SQL Server* обезбеђује и подршку за велике базе података чија се величина мери у терабајтима, што је више од тренутног ограничења за *Access* базу података од два гигабајта. Коначно, *SQL Server* ради веома ефикасно обрађујући упите паралелно (користећи више изворних нити у оквиру једног процеса да би извршио захтеве корисника) и умањујући захтеве за додатном меморијом када се дода више корисника.
- Повећана доступност. *SQL Server* омогућава прављење динамичке резервне копије базе података, инкрементално или потпуно, за време њеног коришћења. На тај начин, није неопходно наметати корисницима излазак из базе података да би се направила резервна копија података.
- Побољшана безбедност. Помоћу безбедне везе, *SQL Server* може да се интегрише са *Windows* безбедносним системом, да би се обезбедио један интегрисани приступ мрежи и бази података, уз примену најбољих карактеристика оба безбедносна система. То значајно олакшава управљање сложеним безбедносним шемама.
- Непосредна могућност опоравка. У случају отказивања система (као што је пад оперативног система или прекид напајања), *SQL Server* има механизам аутоматског опоравка који базу података опоравља на последње стање конзистентности за неколико минута, без интервенције администратора базе података.
- Обрада заснована на серверу. Ако се користи *SQL Server* са клијент/ сервер конфигурацијом, смањује се мрежни саобраћај тако што се упити базе података обрађују на серверу пре него што се резултати пошаљу клијенту. Обрада на серверу је углавном много ефикаснија, посебно када се ради са великим скуповима података.
- Повезивање већег броја база података. На једној инсталацији *SQL Servera* може да се направи више база података. Теоретски максимум је много већи од оног што ће било коме икад затребати или што један рачунар може поднети, тако да то не прави проблем. Једна база података је, заправо, логично груписани скуп информација и представља једну пословну целину. Обезбеђена је једноставна комуникација између више база података, тако да по потреби може лако да се напише упит који комбинује податке из различитих база.

КУЛТУРА У СРБИЈИ У бројкама

Координатори:

Маријана Узуновски и Јелена Дамњановић

Сарадници:

Мр Слободан Мрђа и Биљана Јокић

Образложење промена у реализацији истраживања

Основна идеја истраживачког пројекта је презентовање статистичких података о институцијама културе на занимљив и разумљив начин за ширу публику, базираних на претходно прикупљеним подацима у оквиру других пројеката. Будући да је основни извор података за „Културу у бројкама“ база „е-Култура“, неопходно је „Културу у бројкама“ прилагођавати пројектним активностима на „е-Култури“. Као што је описано у извештају о реализацији „е-Културе“ за 2013. годину, централне активности су биле условљене технолошким унапређењем система и споразумом о сарадњи, који је потписан са Републичким заводом за статистику (РЗС) у јулу 2013. године. Ови кораци у значајној мери унапређују функционисање пројекта у правцу успостављања дугорочне одрживости, на супрот краткорочним циклусима ажурирања група података. Из овог разлога, сматрали смо оправданим одлагање реализације пројекта у онај временски тренутак када би технолошка развијеност система обезбедила његово ефикасније и ефективније, као и поузданије ажурирање. Како би била омогућена ефикасна реализација прикупљања података новим технолошким и организационим приступом у првој половини 2014. године, активности у 2013. години преусмерене су у правцу обезбеђивања предуслова за то: обједињавање база РЗС и „е-Културе“, експлицирање критеријума за класификацију јединица и ажурирање основних података. Све поменуте промене у реализацији пројекта, образложене су надлежнима у Министарству културе РС, када је и одобрена пренамена средстава првобитно намењених за „Културу у бројкама“.

ЗАВОДИ ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ

Координатори:

мр Ана Стојановић
др Маша Вукановић

Основна идеја истраживања

Истраживање „Културна политика и заводи за заштиту споменика културе“ полази од потребе за успостављањем система редовног периодичног прикупљања података који обезбеђује заснованост у процесима одлучивања. У том смислу, оно се методолошки надовезује на истраживање из 2009. године „Заводи за заштиту споменика културе – актуелно стање“, урађено за потребе конференције „Културна политика у области културног наслеђа и трансформација установа“. Наручилац истраживања био је Сектор за културно наслеђе Министарства културе, а Завод за проучавање културног развоја том приликом је добио задатак да спроведе истраживање везано за стање културног наслеђа (материјалног и

нематеријалног) у Србији, а посебно установа од виталног значаја за неговање наслеђа – музеја и завода за заштиту споменика културе. Стога, истраживање спроведено 2013. године омогућава успостављање континуитета праћења рада завода за заштиту споменика културе. Значај истраживања се сагледава и у томе што, за разлику од осталих установа културе (нпр. музеја, галерија, позоришта), заводи не изазивају велику пажњу јавности, а ни истраживача културне политике. Укрштање резултата истраживања обављених у периоду од четири године омогућава доношење закључака о томе које су области у раду унапређене а у којима треба даље радити, како на нивоу културне политике тако и на нивоу самих завода.

Предмет и циљеви истраживања

Предмет истраживања био је да се прикупе и систематизују подаци који омогућавају анализу аспеката рада завода, као што су: просторни и људски ресурси, структуре финансирања, вођење и обрада документације, као и сегмент рада који зависе од пословне политике – сарадња са другим сличним и различитим актерима, односи са јавношћу, приоритети у раду. Циљеви истраживања били су: утврђивање актуелног стања у свим заводима за заштиту споменика културе, а затим поређење актуелног (садашњег) стања у односу на 2009. годину, да би се потврдио остварени напредак и препоручили правци будућег деловања.

Методологија

Основне методе примењене у овом емпиријском истраживању јесу испитивање, анализа и упоредни метод. У оквиру методе испитивања, коришћена је техника писмене анкете, и упитник као основни инструмент. Да би се омогућило поређење стања у односу на 2009. годину, овај упитник је пратио форму упитника коришћеног у прикупљању података за потребе конференције „Културна политика у области културног наслеђа и трансформација установа“. Упитници су послати електронском поштом свим заводима. Од укупно 14 завода, једино Завод у Сремској Митровици није одговорио на анкету.

Друга техника примењена у оквиру методе испитивања била је фокус група која је имала за циљ анализирање прелиминарних резултата/ података добијених попуњеним упитницима; такође, било је важно да се од учесника/ца чује мишљење о томе како виде улогу завода за заштиту споменика културе у процесима очувања културног наслеђа у Србији. Позиву се одазвало осам завода, с тим што је у последњем тренутку присуство једне учеснице отказано из оправданих разлога. Тако је фокус групи присуствовало осам учесника/ца из седам завода (Зрењанин, Нови Сад, Панчево, Смедерево, Крагујевац, Краљево и Републички завод), с тим што је град Нови Сад имао две своје представнице. Завод у Сремској Митровици се није одазвао ни позиву за учешће у фокус групи. Прикупљени квантитативни и квалитативни подаци кроз упитник и фокус групу обрађени су и анализарани, а затим упоређени са резултатима истраживања из 2009. године. С обзиром на то да одзив на анкету није стопроцентни (Завод у Сремској Митровици се није укључио у истраживање), за разлику од 2009. године, онемогућена је компарација добијених података у бројкама. Уместо тога, могуће је било применити компарацију података изражених у процентима.

Резултати истраживања

Обрадом и анализом прикупљених података уочени су проблеми који су с једне стране системске природе, а с друге стране се тичу нивоа самих установа. Када је реч о нивоу установа, у оквиру сваке од анализираних области уочени су проблеми по питању основних ресурса, као предуслова за обављање делатности (просторни капацитети, опремљеност депоа, финансирање,

структура запослених) и реализовања делатности завода (документација и однос завода за својим окружењем – рад са корисницима и односи са јавношћу).

Поред тога што су ресурси за обављање основне делатности завода бројни, закључак је да они или нису у потпуности искоришћени или су задовољавајући. Тако на пример, када је простор у питању, један од најчешћих проблема су ненаменске зграде завода, недовољно простора за смештај и чување документације, недовољно канцелариског простора, као и простора за рад са корисницима. Неадекватна је и опремљеност депоа (полице, дрвени и метални ормари) и атељеа.

Као и друге установе културе, и заводи немају довољно средстава за рад (што се одражава на ограничени обим радова, смањење броја стручне периодике, немогућност стручног усавршавања и др.). Специфичан проблем завода у вези са финансирањем односи се на неусклађен и недефинисан начин финансирања основне делатности (у финансирању завода преовлађују средства градова у којима ове установе имају седишта). У том смислу, проблем је и непостојање редовног и планског учешћа локалних самоуправа у суфинансирању завода за чије територије су надлежни. Када су запослени у питању, постојећа структура запослених не омогућава успешан рад свих завода, јер је обим посла већи од броја запослених, а недостају и потребни профили, пре свега, у основној делатности завода.

У домену обављања делатности завода, присутна је неусаглашеност начина вођења појединачних, интерних регистара, будући да заводи користе различите компјутерске апликације. Ниво прикупљене документације није сразмеран нивоу њихове обраде, јер је у архивама завода број улаза већи од броја излаза.

Уочено је да су односи с јавношћу, који су кључни за повезивање завода са окружењем, недовољно развијени, да су заводи оријентисани ка стручној јавности, што се огледа у: издавачкој делатности усмереној на објављивање монографија и стручних часописа, затворености заводских библиотека за шири круг корисника, малом броју организованих културно-образовних активности које доприносе популарисању рада завода и у нередовном ажурирању публикација о установама.

С обзиром на то да савремено схватање очувања културног наслеђа поред заштите подразумева и његово интегрисање у процесе социоекономског развоја локалних заједница, а и шире, јасно је да развијање и неговање односа са окружењем заокружује делатност завода, те се показује као нужно.

Полазиште за утврђивање напретка у односу на 2009. годину представљају закључци Конференције одржане исте године, а може да се констатује да су садашњи проблеми у поређењу са тадашњим – врло слични. Стога, можемо да закључимо да културна политика није створила промену у смислу напретка, већ да је одржавала *status quo*, и да је изостало решавање тада идентификованих проблема, а на основу постављених смерница за њихово превазилажење.

Детаљнији опис истраживања, као и резултати истраживања, налазе се у електронској публикацији на веб сајту Завода за проучавање културног развоја.

ПРЕГЛЕД ПОЛОЖАЈА СРПСКЕ ЋИРИЛИЦЕ У КУЛТУРИ И ЈАВНОЈ КОМУНИКАЦИЈИ СА ПРЕДЛОГОМ МЕРА ЗА ЊЕГОВО ПОБОЉШАЊЕ

(вишегодишњи пројекат)

Координатор: Синиша Стефановић

Сарадници: мр Слободан Мрђа, Маја Маринковић, Маријана Узуновски, Пеђа Пивљанин, Душица Миловановић.

Пројекат „Преглед положаја српске ћирилице у култури и јавној комуникацији са предлогом мера за његово побољшање“ покренут је током 2013. године у Заводу за проучавање културног развитка.

Разлози за покретање пројекта и предмет истраживања

Проблем опадајуће улоге српске ћирилице у јавној употреби и приватној комуникацији проблем је од темељног значаја за културу Србије и Европе који, у одсуству јасно дефинисане националне културне политике, прети да најозбиљније угрози постојање драгоценог дела светске културне баштине. У времену у којем дневно изумиру језици, са њима културе и народи, историјом непривилегованих применом адекватног писма као основног инструмента самостојности и самоочувања, лакоислен однос према српској ћирилици требало би да буде прекинут и замењен брижљиво успостављеним системом мера за очување и унапређење њеног положаја и значаја. Ово истраживање представља корак у том правцу. Предмет истраживања је, стога, положај српске ћирилице као службеног писма упоређен са државама које користе ћирилично писмо, те положајем националних писама у државама наследницама раније Југославије. Тај положај би био посматран у законском и у смислу културних политика, а у контексту адекватних регулатива и пракси Европске уније.

Циљеви истраживања

Први, непосредни циљ је сагледавање узрока, тока и могућег даљег развоја феномена кроз преглед основних чињеница, показатеља и поређења те, на том основу, препорука неопходних краткорочних мера. Други циљ пројекта је стварање претпоставки за темељно социолошко истраживање којим би била досегнута пуна и детаљна слика проблема на основу које би било могуће да се изграде и препоруче дугорочне мере као део државне културне политике.

Предмет истраживања

Предмет прве једногодишње фазе овог истраживања је положај српске ћирилице као службеног и употребног писма у Србији, компаративно приказан у односу на адекватну политику у Хрватској. Разрада проблема састоји се од:

1. обухвата историје распада јединственог јужнословенског штокавског језика и положај модерне српске ћирилице у том процесу;
2. прегледа уставног и правног положаја модерне српске ћирилице од почетка процеса осамостаљивања Републике Србије, односно распада СФРЈ, са компаративним приказом

- важећег и предложеног закона о службеном језику и писму који је био израђен у Министарству културе и информисања;
3. осврт на развој правописне норме у Србији, у делу који се односи на употребу ћириличног писма у српском језику;
  4. прилози за увид у ниво поштовања Устава и важећег Закона.

Прва фаза пројекта подразумевала је следеће активности:

- документационо-истраживачке: прикупљање, набавка и проучавање литературе, претраживање интернет извора и литературе;
- скенирање и припрему грађе за публикавање;
- прикупљање и анализу законске регулативе – законски оквири службеног језика и писма у Републици Србији; компаративна анализа законске регулативе (Србија, Република Српска, Хрватска);
- припрему, спровођење и обраду пилот анкете „Ћирилица у култури и јавној комуникацији“;
- покретање сарадње са угледним стручњацима из области социологије, филологије, историје, психологије.
- успостављање сарадње са Одбором за стандардизацију српског језика који делује при Институту за српски језик Српске академије наука и уметности – консултације и литература;
- успостављање сарадње са представницима Народне библиотеке Србије – одређивање критеријума за претраживање и прикупљање статистичких података о публикацијама и периодици објављеним у периоду од 1832. до 2013. године у универзитетским центрима: Београд, Нови Сад, Крагујевац, Ниш, Приштина, Загреб, Осиек, Задар, Ријека, Сплит, Бањалука, Сарајево, Подгорица, Цетиње, Скопље, Љубљана;
- обраду статистичких података – израда графикона и табела;
- организовање панел дискусије „Положај српске ћирилице у Србији. Политика, култура, стандарди“. Циљ разговора био је прикупљање и сагледавање аргумената из перспективе различитих наука. Учествовали су: проф. др Слободан Антонић, социолог – Филозофски факултет; др Горан Милорадовић, историчар – Институт за савремену историју; др Милош Немањић, социолог културе. Модератор скупа: Синиша Стефановић, историчар, аутор пројекта.

Током прве године рада, успешно је скициран историјски и друштвени оквир положаја ћириличног писма, а у току је израда краће студије и зборника грађе који ће бити доступни на интернет презентацији Завода. Циљ који би требало да буде постигнут публикавањем грађе прикупљене током прве фазе рада је, кроз олакшан приступ аргументима, подизање нивоа јавне дебате о српској ћирилици.

КУЛТУРНИ ИДЕНТИТЕТ ВЛАХА ИСТОЧНЕ СРБИЈЕ

Истраживање о карактеристикама идентитета млађе популације у источној Србији

Координаторке: Тамара Петровић Ранитовић, Маја Маринковић

Разлози за покретање истраживачког пројекта

Постоје многе етничке групе чије културе одумиру, јер немају прилику да се организују и практикују своје обичаје, традицију и културно стваралаштво. За неке од њих, то је питање опстанка, а он је чврсто повезан са признавањем њихове културне и етничке аутентичности. Закон гарантује равноправност свих грађана без обзира на њихову националност, религију и језик. Признаје колективна права и промовише употребу матерњег језика у приватној и јавној сфери, афирмише културу и традицију, образовање на свим нивоима, употребу националних симбола итд. Мањине које су тај статус имале пре 2002. одавно уживају поменута права кроз своје институције и организације. То није случај са Власима данас. Занемаривање ове етничке групе изазвало је њену гетоизацију и етничку мимикрију.

Њихов језик је дијалекат румунског или је то влашки језик са многим словенским, српским речима. Нема званичну писану форму. Језик и култура су запуштени у великој мери, тако да језик углавном користе старији, и скоро никада у јавном простору. Како су Власи одувек били скривена мањина, њихов језик до данас није ушао у школе или у било коју институцију, па стога никада није постао писани језик. Влашка историја никада није написана, упркос више или мање успешним напорима, што оним академским, што оним мање научним са тог подручја. Свакако није довољно позната и промовисана у јавној сфери. Влашки језик се гаси и у приватној сфери; традиционалног усменог преноса историје је све мање. Сведеност употребе влашког језика на породицу и примарно окружење неминовно доводи до осиромашења културе, а код самих припадника ствара осећај некомплетног, недовољно важног и инвалидног грађанина шире националне заједнице. Недостатак систематизоване и доступне документације влашког језика и влашке историје и културе, на влашком језику или на неком другом, свакако доприноси овом стању.

Власи су навикли на изолованост и незаинтересованост већинске културе према њиховој сопственој, као и на предрасуде и стереотипе који о њима владају. Сведеност поимања јавности о њима на фолклорне игре и тзв. влашку магију, уместо на богате културне изразе, који колективном небригом ишчежавају, треба да заинтересују цело друштво, тј. оне који њим управљају и креирају културну политику.

Предмет истраживања

Предмет је: истраживање ставова Влаха и Влахиња о свом матерњем језику, припадању/неприпадању влашком и српском етничком и културном идентитету; испитивање различитих слојева идентификовања према оба ова етничка идентитета, са нагласком на приватну и друштвену комуникацију са ужом и широм заједницом; истраживање о културним праксама унутар породице, примарном окружењу, вредностима и веровањима; испитивање о жељеном идентитету младих Влаха и Влахиња у блиској, а затим и широкој заједници, (не)жељеној перцепцији њихове посебности у очима других.

Циљеви истраживања

Основни циљ је сазнање о доминантним карактеристикама културног идентитета влашке популације, као и допринос разумевању, комуникацији и заштити нематеријалног наслеђа аутохтоног влашког народа и културне разноликости Србије.

Пројектне активности

Спровођење тридесет дубинских интервјуа са припадницима/ама влашке популације на територији источне Србије; систематизација података и анализа података.

Резултати истраживања

Током 2013. године на територији источне Србије вођени су дубински интервјуи у три теренска обиласка. У првом обиласку, интервјуи су реализовани у Кладову и Неготину, као и околним местима; у другом – на подручју Мајданпека, Бора и Зајечара, а у трећем – у Пожаревцу, Петровцу на Млави и околини. Испитаници и испитанице су учествовали/е у дубинским интервјуима који су се водили у директним разговорима истраживачице и информатора у трајању од једног до три сата.

Влашко становништво живи у три предела источне Србије и задржава међусобне специфичности у погледу језика, степена асимилованости са српским живљем, степена очуваности влашког етничког идентитета, практиковања традиционалних обичаја и пракси. Вођени интервјуи дају увиде у различите ствари, а анализа још увек траје, будући да је истраживање основа за научну тезу.

Велику помоћ при организацији интервјуа пружиле су локалне организације цивилног друштва, као и Национални савет Влаха, чији су чланови и чланице такође учествовали у истраживању.

Само истраживање побудило је веома велико интересовање „обичних људи“, организација и институција, који су показали како жељу за учешћем, тако и одређену дозу неповерљивости и подозрења која је карактеристична за бављење „Влашким питањем“ и са којом се истраживачица сретала и раније.

С обзиром на научни метод испитивања – дубински интервју, који подразумева отворени интервју без унапред утврђених питања – испитаници/е су говорили о сопственим искуствима и перцепцијама, личној и породичној историји, могућностима очувања, изражавања и промовисања културне и етничке својствености. Учеснице и учесници истраживања били су различите старосне доби, образовања, радног статуса, а водило се рачуна и о једнакој заступљености оба пола.

Први резултати истраживања, њихов „површински слој“ потврђује тезу о великом степену асимилације влашког становништва у српско, постојању подвојених идентитета, приватном осећају припадности посебном етницитету у домаћем простору комуникације унутар породице, кругу пријатеља, комшија. У јавном простору – школи, на послу и сл. пољима и темама које се тичу друштва и политике – доминантан је осећај припадности српској нацији. У новом миленијуму, са добијањем законских права и могућности да Власи постану и званично етничка мањина у Србији, дошло је до исказивања потребе оживљавања, утврђивања и комуницирања идентитета Влаха у оквиру саме заједнице, али и у интеракцији са другима.

Даља анализа прикупљеног материјала са терена, као и анализа рада Националног савета Влаха и анализа досадашње подршке Министарства културе кроз финансирање пројеката, треба да покаже колико се у Србији омогућава и промовише културна разноликост, у случају мањине чији је идентитет занемариван више деценија.

ПРОМОЦИЈА И ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА КОНВЕНЦИЈЕ О ЗАШТИТИ И УНАПРЕЂЕЊУ КУЛТУРНЕ РАЗНОЛИКОСТИ

Завод за проучавање културног развитка је уз Министарство културе и информисања одређен као Контакт тачка за размену информација које се односе на Конвенцију о заштити и унапређењу разноликости културних израза (УНЕСКО, 2005) коју је наша земља ратификовала 2009. године. У складу са тим, током 2013. године спроведене су следеће активности:

- **Учешће у изради првог националног четворогодишњег извештаја** о имплементацији Конвенције о заштити и унапређењу разноликости културних израза

У складу са резолуцијом усвојеном на 3. заседању Конференције уговорница Конвенције, све уговорнице које су ратификовале Конвенцију треба да периодично извештавају Секретаријат УНЕСКО-а о спровођењу Конвенције. Рок за подношење првих четворогодишњих извештаја држава које су ратификовале Конвенцију 2009. године, међу којима је и Република Србија, био је 30. април 2013. године. Завод је учествовао у свим активностима везаним за израду извештаја: прикупљању података (контактирање различитих актера за потребе прикупљања података), раду Оперативне групе на изради Извештаја, преводњењу извештаја на енглески језик и достављању Извештаја Секретаријату Унеска.

- **Обележавање Светског дана културне разноликости за дијалог и развој (*The World Day for Cultural Diversity for Dialogue and Development*)**

У склопу обележавања овог дана, 21. маја 2013. године, Завод је организовао једнодневни скуп „Културне индустрије и разноликост културних израза у Србији: четири године од ратификације Конвенције о заштити и унапређењу разноликости културних израза (Унеско, 2005)“. То је подразумевало реализацију различитих активности везаних за организовање овог скупа – креирање радне агенде, позивање гостију и медијску промоцију. Скуп је био посвећен стању у културним индустријама у Србији, као и изазовима и могућностима подршке култури и креативним индустријама у даљој имплементацији Конвенције, а у складу са начелима која афирмише. Извештај о реализацији ове активности послат је Унеску и налази се на Унеско сајту (<http://www.unesco.org/culture/cultural-diversity/2005convention/en/internationalcoordination/e/eventview/25/>) и сајту Завода.

О начину и методологији писања извештаја, актерима који су били укључени у процес писања извештаја и прикупљања података, говориле су: мр Ивана Зечевић из Министарства културе и информисања Републике Србије и мр Христина Микић, која је као независни експерт била укључена у израду извештаја. На скупу су још говорили и: Наташа Вујовић из Агенције за страна улагања и промоцију извоза Републике Србије (СИЕПА), која је представила програм *Creative Space Serbia* намењен повезивању дизајнера и индустрије намештаја, као и промоцији креативних индустрија у иностранству; Марко Раденковић из Дизајн инкубатора „Нова искра“ представио је рад ове колаборативне платформе; Сунчица Милосављевић из асоцијације „Независна културна сцена“ је представила рад ове колаборативне платформе, њене активности, достигнућа и изазове са којима се сусреће цивилни сектор у култури, а мр Ана Стојановић из Завода за проучавање културног развитка пружила је основне информације о конкурсима Међународног фонда за културну разноликост (IFCD).

Скупу је присуствовало преко 50 посетилаца, представника цивилног сектора, државних установа културе, медија, представника локалних самоуправа и владе АП Војводине.

- **Расписивање конкурса на националном нивоу за финансирање пројеката из Унесковог Фонда за културну разноликост**

У складу са досадашњом праксом, Завод је и у 2013. години заједно са Министарством културе учествовао у расписивању конкурса на националном нивоу за финансирање пројеката из Међународног фонда за културну разноликост у оквиру 4. позива. Конкурс је расписан и конкурсна процедура спроведена у складу са Унеско процедурама дефинисаним Смерницама за коришћење средстава из Фонда и Званичном нотом објаве конкурса у оквиру четвртог позива (*Explanatory Note - Fourth Call for Funding Requests*). Конкурс је на националном нивоу објављен на званичним интернет презентацијама Контакт тачака – Министарству културе и информисања и Заводу за проучавање културног развитака. Конкурс је на националном нивоу био отворен до 3. јуна 2013. године. У Заводу су организоване и консултацијама са свим заинтересованим ради припреме пројектних предлога.

Конкурс је посебно промовисан приликом обележавања 21. маја, Светског дана културне разноликости за дијалог и развој. Завод је, поред расписивања конкурса и његове промоције, учествовао и у прикупљању пристиглих предлога пројеката на конкурс, у раду Комисије за утврђивање испуњености услова за финансирање пројеката из Међународног фонда за културну разноликост – Унеско – 4, као и у процесу селекције, евалуације и комплетирања документације пројеката, који су после селекционог процеса прослеђени Секретаријату УНЕСКО-а до 30. јуна 2013. године.

По завршетку предселекционог процеса, Завод је све подносиоце предлога пројеката електронском поштом обавестио о резултату завршеног Конкурса на националном нивоу, а затим омогућио консултације ради унепређења пројектних предлога за све заинтересоване који су конкурисали, а нису изабрани за учешће у селекционом процесу Унеска.

- **Присуствовање Четвртом редовном заседању Конференције уговорница Конвенције (2005) у Паризу**

С обзиром на чињеницу да је наша земља 2009. године ратификовала *Конвенцију о заштити и унапређењу разноликости културних израза*, Унеско 2005, и да се у истој предвиђа да се поводом њене имплементације Органи Конвенције редовно састају, Конференција је одржана у редовном планираном термину од 10. до 14. јуна 2013. године, у седишту Унеска у Паризу. На овом заседању, учествовала је и представница Завода за проучавање културног развитака. Важност присуствовања националних делегата овом заседању јесте у обезбеђивању континуитета присуствовања састанцима тела Конвенције, као и у чињеници да је, у складу са резолуцијом усвојеном на 3. заседању Конференције, уговорница Конвенције, Република Србија, у прошлој години поднела свој први четворогодишњи извештај о спровођењу Конвенције.

- **Остало**

Информације о догађајима који се односе на активности везане за Члан 21. Конвенције (6 догађаја из периода 2009–2012) унете су у базу која се налази на сајту Унеска. Такође, припремљене су за штампу Смернице за имплементацију Конвенције.

ЦИКЛУС ТРИБИНА „СТЕВАН МАЈСТОРОВИЋ”

Уреднице трибина:

Тамара Петровић Ранитовић

Маја Маринковић

Организовањем јавних трибина, дебата и промоција, Завод за проучавање културног развитка одржава дугогодишњу традицију институције која прати и изучава трендове у области културне политике, менаџмента у култури и културној продукцији. Циклус трибина „Стеван Мајсторовић“ покренут је у знак сећања на оснивача и директора Завода за проучавање културног развитка, и има за циљ успостављање активнијег модела комуницирања са критичким аудиторijумом.

Потреба за дебатним активностима произашла је из самих пројеката Завода, резултата и закључака истраживања. Такође, реализацијом трибинског програма прикупљају се материјали и информације о стању у култури који су неопходни за документалистичке активности, и представљају подлогу и припрему за нова истраживања. Идеја и циљ трибинског програма је покретање и унапређивање дијалога и сарадње између доносиоца одлука, креатора културне политике и културних практичара. Циљну групу и учеснике трибина чине: представници установа културе из целе земље, Министарства културе и других министарстава у Влади, уметничке организације и удружења, факултети, фондације, уметници, културолози, компаније које спонзоришу културу и уметност, медији, студенти итд.

У децембру 2013. године, организована је трибина „Приказивачка делатност у Србији – перспективе и проблеми“. На трибини су представљени резултати истраживања „Биоскопи у Србији“ које је реализовано током 2013. године у Заводу за проучавање културног развитка. На трибини су учествовали:

- Бојана Субашић, Богдана Опачић и Јелена Дамњановић – ауторке истраживања, Завод за проучавање културног развитка;
- Весна Даниловић - Културни центар Београда;
- Игор Станковић – MegaCom Film;
- Добрица Веселиновић – грађанска иницијатива „Биоскопи: Повратак отписаних“.

Разговарало се о проблемима са којима се суочава приказивачка делатност као саставни део кинематографије једне земље: о стању биоскопске мреже у Србији, о пропадању инфраструктуре, о неуспешним приватизацијама, о процесу дигитализације, о броју биоскопских посетилаца итд.

ПРОМОЦИЈА И ПРЕДЛОГ ЗА ЗАШТИТУ НЕМАТЕРИЈАЛНЕ БАШТИНЕ ЂЕРДАПА У НАЦИОНАЛНИМ ОКВИРИМА

Координатори истраживања:

Марина Лукић Цветић

Дејан Загорац

Сарадници:

Бојана Субашић

Синиша Стефановић

Лов сома на бућку је традиционална рибарска техника за коју аласи кажу да је стара колико и Дунав. У Текији је почела да се примењује од како је направљена брана. На дну реке, сомови су настанили потоњене објекте и направили су велика станишта, што је омогућило рибарима велики улов, али и међународно такмичење у лову сома. У оквиру нематеријалног културног наслеђа, одабрали смо да направимо предлог и попунимо УНЕСКО обрасце за националну листу НКН за заштиту овог старог заната. Осим историчара уметности и историчара, екипу је сачињавао еколог и социолог. Направљени су интервјуи са рибарима који живе искључиво од риболова и који примењују ову технику лова на сома. Алат који се користи је дрвена бућка којом се удара по води и прави карактеристичан звук, дебља жилица, олово, удице и црвена кићанка од вунице. Наравно, лови се из мањег чамца у коме су по два рибара. Као резултат, снимљен је документарни материјал и направљене су фотографије које су пратиле манифестацију. Овај занат истражен је и обрађен на предлог и у сарадњи са Националним парком Ђердап. У оквиру пројекта није монтиран снимљени материјал.

ГРАДИТЕЉСКО НАСЛЕЂЕ У СРБИЈИ СКУП У ЧАСТ ДР БОЈКА (ДОБРОСЛАВА СТ.) ПАВЛОВИЋА

Организатори скупа: др Маша Вукановић, Маја Тодоровић, Марина Лукић Цветић

Архитекта др Доброслав Ст. Павловић или Бојко Павловић, како га још знамо, један је од оснивача Друштва конзерватора Србије, те вишедеценијски борац за принципе не само заштите градитељског наслеђа већ и његовог интегрисања у савремени живот. У свом богатом опусу, др Павловић бавио се различитим темама – од **цркви брвнара** и њихове заштите (што је била тема и његове докторске дисертације одбрањене 1962. године), преко **урбаних пејзажа** („Господар Јевремова улица у Београду“, друго издање ове књиге објављено је 2009. године), до **туризма** (истичемо његову књигу „Наша културна добра и туризам“ објављену 2001. године). Заједничка црта јесте улагање напора да се учврсти веза између градитељског наслеђа и процеса грађења идентитета.

Имајући у виду разноврсност опуса др Бојка Павловића, те да се градитељском наслеђу данас даје значај у функцији репрезентације културног идентитета, скуп је организован са циљем да се, одајући част делу Бојка Павловића, размотре питања и проблеми груписани у две опште теме:

- Положај градитељског наслеђа у савременој Србији;
- Градитељско наслеђе као ресурс за социоекономски развој и на локалном и на националном нивоу.

Скуп је одржан 14. новембра 2013. у просторијама Завода за проучавање културног развитка и у Центру за културу „Кућа Павловића“ у Господар Јевремовој улици у Београду.

Кроз четири сесије, тринаест излагача је представило своје радове. Поред тога, у дискусијама је учествовао и већи број стручњака из области архитектуре, урбанизма, заштите, етнологије и туризма. На скупу су, у закључним разматрањима, дате препоруке за унапређење односа према градитељском наслеђу у савременом контексту, а пре свега за унапређење мере културне политике усмерене на очување и развој културног наслеђа Србије. Резултат скупа је Зборник радова чије је штампање у току.

ПРЕС ИЗВЕШТАЈ 2013.

Током 2013. године, број објава у медијима знатно је опао у односу на претходне године. Разлог томе је чињеница да смо промовисали резултате свега неколико истраживања Завода за проучавање културног развитка: „Интеракција вредносних и културних преференција матураната“, „Биоскопи у Србији“, културне руте „Путевима Тесле“ и „Путевима змајева кроз Србију“, три броја часописа „Култура“, те да смо организовали научни скуп о градитељском наслеђу у Србији и скуп поводом Међународног дана културне разноликости. Највише су промовисане изложбе (чак 13), а било је и више предавања, филмова и мањих еко скупова.

Прецизне податке о појављивању Завода у медијима немамо јер није ангажована „прес клипинг“ агенција која би то пратила.

„Интеракција вредносних и културних преференција матураната“

Готово да нема медија који није имао прилог о културним укусима матураната, а на основу истраживања промовисаног 25. марта 2013. године у Заводу за проучавање културног развитка. Ово истраживање Завода заузело је ударне термине најгледанијих емисија и најчитаније странице штампаних медија, а неки медији су објављивали и више прилога на исту тему. О резултатима истраживања извештавали су и многи стручни портали:

<http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/Dru%C5%A1tvo/1292664/Knjige-i+kultura,+nemamo+pojma.html>

<http://www.politika.rs/rubrike/spektar/zivot-i-stil/Nezainteresovani-za-kulturu-i-ne-vole-druge.lt.html>

<http://www.politika.rs/pogledi/Petar-Popovic/Kako-se-stvaraju-kulturne-navike.lt.html>

<http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:426090-Maturantima-idoli-Legija-i-Gadafi>

<http://www.novosti.co.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:426968-Idoli-mladih-Nole-Legija-Djindjic-i-Ceca>

<http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/374074/Srpskim-maturantima-medju-idolima-i-Dacic-Gadafi-Putin-Tito-Dragoljub-Mihailovic-Legija>
http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2013&mm=03&dd=25&nav_category=206&nav_id=698578
http://www.rtv.rs/sr_lat/drustvo/uzor-mladih-politicari-ali-sve-vise-i-porodica_380775.html
http://www.danas.rs/danasrs/drustvo/karleusa_zamenila_ceu_arkana_legija.55.html?news_id=258158
<http://www.seecult.org/vest/sta-su-vrednosti-za-maturante>
<http://www.nezavisne.com/novosti/ex-yu/Maturanti-vole-Legiju-i-Karleusu-185541.html>
<http://glassrbije.org/%C4%8Dlanak/vrednosti-i-kulturni-aktivizam-maturanata-srbije>
<http://www.vreme.rs/cms/view.php?id=1126469>
<http://www.vreme.co.rs/cms/view.php?id=1107704>
<http://www.skolskaupravacacak.rs/struno-usavravanje/769-interakcija-vrednosnih-i-kulturnih-preferencija-maturanata.html>
<http://www.kovinekspres.rs/?p=39165>
<http://www.vesti.rs/Gradovi/Sta-su-to-vrednosti-za-maturante-u-Srbiji.html>
<http://www.bizlife.rs/vesti/55307-ko-su-idoli-maturanata-u-srbiji>
<http://tracara.com/dokovic-i-karleusa-idoli-maturanata/>
http://www.crnps.org.rs/wp-content/uploads/pretnje-ljudskim-pravima-i-demokratiji_01t.pdf
http://femix.info/files/biblioteka/Mlade_zene_na_alternativnoj_muzickoj_sceni_Srbije_Aleksandar_Gubasi_Tatjana_Nikolic_2013.pdf
<http://trebinjelive.info/2013/03/26/srpskim-maturantima-idoli-legija-gadafi-putin-tito/>
<http://www.24sata.rs/vesti/aktuelno/vest/reditelj-stevan-filipovic-vise-cudi-hemingvej-nego-karleusa/82505.phtml>
<http://bilecatraconlajn.blogspot.com/2013/03/srpskim-maturantima-idoli.html>
<http://www.24sata.info/vijesti/regija/142940---Tito-Karleusa-idoli-mladima.html>
<http://www.slobodnaevropa.mobi/a/politicke-i-kulturne-elite-odgovorne-za-ksenofobiju-kod-mladih/24943061.html>
<http://www.slobodnaevropa.org/content/istrazivanje-idoli-mladih-dacic-karleusa-legija-gadafi/24939561.html>
<http://www.studentski.rs/vesti/1585/%E2%80%9CVise-cudi-Hemingvej-nego-Karleusa%E2%80%9D>
<http://www.alo.rs/vesti/aktuelno/srednjoskolcima-idoli-karleusa-legija-gadafi-putin-i-dacic/14246>
<http://www.pravda.rs/2013/03/26/uzor-mladih-politicari-ali-sve-vise-i-porodica-profesori/>
<http://tacno.net/beograd/zasto-su-netrpeljivost-i-mrznja-postali-sasvim-normalno-stanje-svesti/>
<http://www.navidiku.rs/vesti/pretrazi?t=razvitka&m=vesti>
<http://www.radiosarajevo.ba/novost/107244/srbija-maturantima-idoli-legija-karleusa-i-dacic>
<http://www.pressonline.rs/info/drustvo/267003/srednjoskolcima-idoli-legija-gadafi-i-dacic.html>

„Биоскопи у Србији“

Истраживање о биоскопима промовисано је кроз трибину „Приказивачка делатност у Србији – перспективе и проблеми“ одржану 26. децембра у Заводу за проучавање културног развитака. Промоцији су присуствовали бројни новинари штампаних медија и радио станица, а од телевизија био је присутан РТС. Прилог је емитован у Београдској хроници, а затим је уследило и гостовање у Јутарњем програму, као и у емисијама других телевизија. Сви штампани и електронски медији известили су о најновијем истраживању Завода:

http://www.b92.net/kultura/vesti.php?nav_category=268&yyyy=2013&mm=12&dd=24&nav_id=792764
<http://www.politika.rs/rubrike/Beograd/Neizvesna-sudbina-bioskopa.lt.html>
<http://www.blic.rs/Kultura/Vesti/430499/I-bioskopi-ovde-umiru>

http://www.danas.rs/danasrs/kultura/osam_puta_manje_bioskopa_nego_1968_11.html?news_id=273629
<http://www.tanjug.rs/novosti/111218/srbija-kasni-sa-digitalizacijom-bioskopa.htm>
<http://www.tvbest.rs/22492-projekat-bioskopi-u-srbiji>
<http://www.kontrapress.com/clanak.php?rub=ARTivizam&url=Sudbina-bioskopa-u-Srbiji>
http://stranac.net/html/ima_li_nade_za_bioskope_u_srbi.html
<http://www.akter.co.rs/30-kultura/67246-srbija-kasni-sa-digitalizacijom-bioskopa.html>
<http://www.medias.rs/najnovije-vesti/sta-ce-biti-sa-bioskopima-u-srbiji/>
<http://www.nolimit-portal.rs/film-i-tv/bioskopi/post/bioskopi-u-srbiji-sunovrat-filmske-bajke>
<http://www.balkanmagazin.net/danasnje-novine/cid167-80072/pet-miliona-evra-kazne-za-neiskoriscene-kredite>
<http://www.pravda.rs/2013/12/26/srbija-kasni-sa-digitalizacijom-bioskopa/>
<http://www.ekapija.com/website/sr/page/831139/Neizvesna-sudbina-bioskopa-Posle-neuspe%C5%A1ne-privatizacije-Beograd-filma-glavni-grad-je-od-2007-izgubio-14-dvorana>

Културне руте „Путевима Тесле“ и „Путевима змајева кроз Србију“

Истраживачки пројекти „Путевима Тесле“ и „Путевима змајева кроз Србију“ наставили су и у 2013. години да привлаче велику пажњу медија. Тако су „Путеви змајева“ имали значајан прилог у емисији „Књига утисака“ на РТС 2

(<http://www.rts.rs/page/tv/sr/story/21/RTS+2/1248866/Knjiga+utisaka.html>) већ почетком године, а уследила су и бројна гостовања на радио станицама (Радио Студио Б, „Речи и слике“; Радио Панчево, Радио 202 и Други програм...).

Истраживачки пројекат „Путевима Тесле“ био је веома занимљив првенствено због обележавања годишњице Теслине смрти (пројекат „Путевима Тесле кроз Евопу“ опширно је представљен у Данасу, Додатко о Тесли, тексту на пола стране, тексту „Четири године после Нијагаре“), а затим и због Дана европске баштине, чија је тема 2013. године била индустријска баштина. Тим поводом, прилози о пројекту су били у свим медијима, па и у Дневнику РТС-а, а пројекат је добио значајно место и у великој емисији о Данима Европске баштине коју је припремио РТС и Студио Б.

Оба пројекта су средином године била у фокусу медија, јер се око њих окупило и умрежило преко 40 институција и организација у тзв. Кластер путева културе.

http://www.b92.net/putovanja/zanimljivosti.php?yyyy=2013&mm=09&dd=24&nav_id=757190

<http://www.timockevesti.net/vesti-iz-timocke-krajine/vesti-iz-negotina/negotin-putevima-tesle-i-stanojevića.html>

<http://www.seecult.org/vest/putevima-tesle-i-stanojevica>

http://www.mondo.rs/s277278/Magazin/Travel/Putevima_Tesle_i_Stanojevica.html

<http://www.vesti.rs/EPS/Putevima-Tesle-i-Stanojevica-6.html>

<http://www.naslovi.net/2013-02-07/mondo/putevima-tesle-i-stanojevica/4607043>

http://www.b92.net/putovanja/destinacije/evropa.php?yyyy=2013&mm=02&dd=06&nav_category=823&nav_id=684411

<http://rtvbor.rs/kultura/8268-putevima-tesle-i-stanojevica.html>

<http://www.vesti-online.com/Slobodno-Vreme/Putovanja/290454/Putevima-Tesle-kroz-Evropu>

<http://www.srpskenovinecg.com/nauka/18663-tesla>

<http://www.totalportal.rs/putovanja/499625/putevima-tesle-i-stanojevica>

http://www.tourism.in.rs/index.php?option=com_content&view=article&id=2254%3Aputevima-tesle-i-stanojevica&catid=1%3Alatest-news&Itemid=1

<http://www.turista.ba/magazin/prikazi/2055-putevima-tesle-kroz-evropu>

<http://dnevenovine.rs/2013/vesti/02/negotin-putevima-tesle-i-stanojevica/>
<http://www.danubeogradu.rs/2013/09/stogodisnji-kabineti-etf-otvoreni-za-javnost/>
<http://www.nationalgeographic.rs/vesti/1496-putevima-nikole-tesle.html>
<http://www.glassrbije.org/%C4%8Dlanak/putevima-tesle-kroz-srbiju>
<http://www.mojodmor.rs/pocetna/mojodmor/zanimljivosti/Klaster-puteva-kulture-poceo-sa-radom.v-2238.694.html>
<http://www.pirots.rs/index.php/sr/onama/kratka-istorija/3325-pirot-na-ruti-putevima-zmaja>
<http://www.glassrbije.org/%C4%8Dlanak/ambiciozni-projekti-zavoda-za-prou% C4%8Ddavanje-kulturnog-razvitka>

Промоције часописа „Култура“

Током 2013. године, промовисана су три броја часописа „Култура“. Две промоције су одржане у Заводу за проучавање културног развоја, а једна на Факултету политичких наука у Београду. Медији су се нарочито заинтересовали за последњи, 140. број „Културе“, којим је обележен 45. рођендан овог значајног часописа.

http://www.b92.net/kultura/vesti.php?nav_category=1087&yyyy=2014&mm=01&dd=28&nav_id=805522
http://www.b92.net/kultura/vesti.php?nav_category=1087&yyyy=2014&mm=01&dd=30&nav_id=806077
http://www.rtv.rs/sr_ci/kultura/45-godina-casopisa-kultura_457137.html
<http://www.seecult.org/vest/kultura-u-tranziciji-u-srbiji>
<http://www.radiobijelopolje.me/index.php/kontakt/10476-promovisan-139-ti-broj-casopisa-kultura-savremeni-mediji-i-pr>
<http://www.mrezakreativnihjudi.com/2014/01/kultura-u-tranziciji-i-jubileju-jubilej.html>

Изложбе

Све изложбе у Галерији Завода за проучавање културног развоја биле су приказане у културним водичима медија, а неке су добиле и запажено место у најгледанијим и најчитанијим медијима, као што је, на пример, РТС Сателит, Дневник са прилогом о изложби „Плодови“ и са изјавом мр Драгане Мартиновић, теоретичара уметности и медија, истраживача у Заводу.

<http://glassrbije.org/kultura/%C4%8Dlanak/plodovi-u-zavodu-za-prou% C4%8Ddavanje-kulturnog-razvitka>
<http://www.trablmejker.com/calendar.php?mon=02&yr=2013&cal=12062>
<http://www.24sata.rs/scena/art/vest/izlozba-umetnicke-grupe-ras-za-negovanje-srpske-tradicije/75589.phtml>
<http://www.ogledalce.co.rs/tekst.php?id=1427>
<http://www.kudazavikend.com/70-Na%20izlo% C5%BEbi/15325-Iz%20ateljea%20prirode/>
<http://www.danubeogradu.rs/2013/03/prolecna-izlozba-iz-ateljea-prirode-momire-radosavljevic/>
<http://www.naslovi.net/2013-03-01/izvor/arte/>
<http://www.danubeogradu.rs/2013/03/izlozba-u-potrasi-za-konacnim-ivana-milunovica/>
<http://stazenezele.rs/izlozba-pejzazi-zene/>
<http://www.danubeogradu.rs/2013/04/grupna-izlozba-pejzazi-zene/>
<http://www.mrezakreativnihjudi.com/2013/04/izlozba-pejzazi-zene.html>
<http://glassrbije.org/%C4%8Dlanak/izlo% C5%BEba-%E2%80%9Ehilandar%E2%80%9C>
<http://www.rts.rs/page/rts/ci/Dijaspora/story/1524/%D0%A1%D1%80%D0%B1%D0%B8%D1%98%D0%B0+%D0%BD%D0%B0+%D0%B2%D0%B5%D0%B7%D0%B8/1313394/%D0%98%D0%B7%D0%BB%D0%BE%D0%B6%D0%B1%D0%B0+%D0%BE+%D0%A5%D0%B8%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%80%D1%83.html>
<http://www.glas-javnosti.rs/aktuelne-vesti/2013-04-22/izlozba-hilandar-mileta-v-pajica>
<http://www.danubeogradu.rs/2013/04/izlozba-hilandar-od-23-aprila/>

<http://www.mrezakreativnihjudi.com/2013/04/izlozba-akvarela-hilandar.html>
http://www.ogledalce.co.rs/komentari.php?id_text=1627&id_kat=10
<http://www.mrezakreativnihjudi.com/2013/05/otvaranje-izlozbe-slika-utonuca.html>
<http://www.izlazak.com/kalendar/venueevents/766-zavod-za-prouavanje-kulturnog-razvitka>
<http://www.danubeogradu.rs/2013/06/izlozba-igra-marije-knezevic/>
<http://www.dnevnik.rs/naslovi/izlozba-mice-mihajlovica-crtezi-mit-i-poetika>
http://www.b92.net/kultura/vesti.php?nav_category=270&yyyy=2013&mm=07&dd=23&nav_id=735208
<http://www.srpskatelevizija.com/index.php?option=content&task=view&id=1367&Itemid>
<http://www.naslovi.net/2013-07-24/arte/nada-krstajic-radjanje-duge/6507667>
<http://www.arte.rs/sr/umetnici/bs-5205/vesti/>
<http://www.belgradian.com/sr/desavanja/izlozbe/2038-trijenale-prosirenih-medija-2013/>
<http://www.pressonline.rs/zabava/kultura/282760/inventia-inclusiva-medjunarodno-trijenale-prosirenih-medija-.html>
<http://www.seecult.org/vest/trijenale-prosirenih-medija-0>
<http://www.casopisgrad.rs/t/izlozba-teodorina-knjiga>
<http://www.arte.rs/sr/vesti/djordje-aralica-decembarски-izbor-8502/1/1/>

Остале објаве

<http://www.glassrbije.org/%C4%8Dlanak/graditeljsko-nasle%C4%91e-u-srbiji>
<http://www.ogledalce.co.rs/tekst.php?id=2068>
<http://www.glas-javnosti.rs/aktuelne-vesti/2013-11-25/najava-dogadaja-za-26-novembar>
<http://glassrbije.org/kultura/%C4%8Dlanak/me%C4%91unarodni-dan-kulturne-raznolikosti-21-maj>
<http://www.mrezakreativnihjudi.com/2013/05/obelezen-meunarodni-dan-kulturne.html>
<http://www.mrezakreativnihjudi.com/2013/05/skup-povodom-meunarodnog-dana-kulturne.html>
<http://www.seecult.org/vest/kulturne-industrije-i-kulturna-raznolikost>
<http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/16/Kultura/1351130/Koliko+novca+izdvajamo+za+kulturu.ht>

